

მ რ ი

№ 7

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

აუცილებელი გზა—შინაურისა; შიშა სსქანქელისა, ზიესა 2 შიქ.—გიორგი ფოცხოველისა; ში-
ნაური მიმოსილვა; უცნაური გაცხება—სვ. ყიფია-
ნისა; ინგილოთა ეოფა-ცნაურება—ზ. ედილისა;
ჩეხია—გ. გვაზავასი; შიშა—ალბანელისა.

კვირს, 21 მარტი

საპოლიტიკო, სამეც. და სალიტ. ჟურნალი

1910 წ.

აუცილებელი გზა.

—:—

ამას წინაღ ჩვენს გაზეთში რამდენიმე წერი-
ლი დაიბეჭდა, რომელშიაც ის მთავარი აზრი იყო
გატარებული, რომ ჩვენთვის, ქართველებისთვის,
განსაკუთრებით ახლანდელ ჩვენს მდგომარეობაში,
აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს პრაქტიკულ
ცხოვრებისათვის მომზადება ჩვენის ახალთაობისა.
ჩემის აზრით, ეს ისეთი საყურადღებო და ჩვენთვის
დიდმნიშვნელოვანი საგანია, რომ რაც უნდა ბევ-
რი ითქვას და დაიწეროს მასზე, მაინც ზედმეტად
და მოჭარბებულად ვერ ჩათვლება. ამ საკითხის
სიმწვავეს საფუძვლით გრძობს დღეს თვით ჩვენი
ახალგაზდობა, რომელსაც ასე თუ ისე სწავლა დაუ-
სრულებია, ხოლო ცხოვრებაში კი ფეხი ვერ მოუკი-
დნია და სამოქმედო სარბიელი ვერ გაუჩენია. თვი-
თონ ახალგაზდობა, მკანია, საკუთარის გამოცდი-
ლებით რწმუნდება, რომ იგი თავიდანვე ყალბ გზა-
ზე დაუყენებიათ და მისი ყურადღება და შრომა-
მეცადინეობა იქითკენ არ მიუმართავთ, საითკენაც
უნდა ყოფილიყო მიმართული.

ჩვენ ყველანი ვჩივით, რომ უმოქმედო და ფე-
ქი ახალგაზრდობა გვყავს, და ეს ჩივილი, თუ მარ-
ტოოდენ ფაქტს მივიღებთ მხედველობაში, საფუძვლიანი და
სამართლიანია. მაგრამ, მეორე მხრით, უნდა გვახსოვდეს, რომ ეს უმოქმედობა
მარტო ახალგაზრდობას ვერ დაეკისრება ბრალდე-
ბად, —მარტო მას არ ეკუთვნის ამაში პასუხისმგებ-
ლობა. პირიქით, რომ ძალიან გამოვქეკოთ და ფეს-
ვები გამოვძებნოთ, ვინ იცის, იქნებ აღმოჩნდეს,
რომ ბრალი სწორედ ჩვენ—მშობლებს—მივკიდლ-
ვის, და არა ახალგაზრდობას. სწორედ ჩვენ ვზრდით
მათ „გარიყულად“, ცხოვრებასა და რეალურ ნია-
დაგს დაშორებულად, ხოლო მერე ვკვირვობთ, რომ
მათ „ფხა“ ვერ გამოუჩენიათ და ნაყოფი ვერ მოუ-
ტანიათ!

უმოქმედობა!.. დიად, მართალია: ჩვენი ახალ-
გაზდობა უმოქმედოა, მაგრამ ერთი მიზრძანეთ:
უნარიც რომ ჰქონდეს ჩვენში ახალგაზდა კაცს, ამა
რა ფხა უნდა გამოიჩინოს, თუ ჩვენს ვითარებაში
იგი ვერავითარ ნიადაგს ვერ პოულობს თავის ძალ-
ღონის გამოსაყენებლად?

ჩვენ ყველანი ჩვენს შვილებს სამსახურისათვის,
მოხელეობისათვის ვამზადებთ და ამავე დროს სრუ-
ლებით არ ფიქრობთ, გვაქვს თუ არა საშუალება,
შემდეგში მათ რამე საქმე მიუჩინოთ და მათი
ცოდნა და უნარი გამოვიყენოთ. საუბედუროდ,
ამაზე ზრუნვა სულ გვაფიწყდება, —ჩვენი ერთად
ერთი ფიქრი ის არის, რომ ჩვენმა შვილებმა „სწავ-
ლა დაასრულონ“, ხოლო რა მოუვა მათ შემდეგში,
გამოადგებათ ან ჩვენ გამოვადგება თუ არა ეს მათი
„სწავლა“, ამაზე თავს არავინ იტყვის, ეს კითხვა
მარტოოდენ ფიქრის ღირსადაც კი არავის მიაჩნია.
და ჩვენი მთავარი შეცდომა სწორედ ეს არის.
აბა რას იტყოდით, მაგალითად, ნორვეგიელებზე,
ისინი რომ ათასობით აგზავნიდნენ თავიანთ შვი-
ლებს იტალიაში ყაჟის მოვლის შესასწავლად? უეჭ-
ველია, მათ ამ შემთხვევაში ყველა გიყებოდ ჩასთვ-
ლიდა, რადგან ნორვეგიაში მებარეშუმეობა შეუძ-
ლებელია. ჩვენ კი სწორედ მსგავსი საქმე მოგვდის:
ახალგაზდობას ისეთი ხელობისა და საქმისთვის ვამ-
ზადებთ, რომელიც ჩვენ ხელთ არ გვაქვს და, მაშა-
სადამე, ამისთვის არც კაცები გვესაჭიროება.

შედეგი ამისა დღესაც ნათლად ჩანს, ხოლო
შემდეგში, უეჭველია, უფრო დიდი და მწვავე შე-
იქმნება. ჩვენი ახალგაზდობა მარტოოდენ სამსახუ-
რისათვის არის მომზადებული, სამსახური კი მას
უნდა მისცეს ან სახელმწიფომ, ან და საზოგადოებ-
რივმა ან კერძო სამეურნეო ორგანიზაციამ. ეს იმას
ნიშნავს, რომ ქართველმა ახალგაზდამ ან სახელწი-
ფო, ან კერძო დაწესებულებაში უნდა იშოვოს სამ-
სახური.

და, აი, სწორედ იმიტომ, რომ ჩვენ არც ერთი
გავაჩნია და არც მეორე, ქართველი ახალგაზდო-

ბაც ფუჟად დაძრწის და საუკეთესო დროს ძალაუნებურად „სულაობაში“ ატარებს. დღეს ისეთი დრო დადგა, რომ სახელმწიფო დაწესებულებებში ქართველს უბრალო გადამწერლის ადგილსაც კი აღარ აძლევენ. ყველა ჩვენგანმა იცის არა ერთი და ორი, არამედ ათი და მეტი მაგალითი, რომ ქართველი უჯამაგირო კანდიდატის ადგილსაც კი ვერ პოულობს ადგილობრივ სახელმწიფო დაწესებულებებში. კანდიდატობა იმას ნიშნავს, რომ მ—ნ წელიწადს მუქთად უნდა ემსახუროს დაწესებულებას იმ იმედით, რომ შემდეგში—ისიც „სადმე“ და არა თავის სამშობლოში—ხუთთუთმნიანი «შტატის სამსახური» მიიღოს. ამიტომაც ჩვენ ვხედავთ, რომ ქართველი ინტელიგენცია თავის სამშობლოს თან და თან შორდება ძალაუნებურად, — იძულებული ხდება ლუკმა პურისათვის შორეულ გუბერნიებში გადაესახლოს და იქ სავსებით გადარჯულდეს შთამომავლობითურთ. თუ ანგარიშით ვიხელომდვანელებთ.—გამოდის, რომ საზოგადო ფული და კერძო ქაბან-წყვეტამშობლებისა, ე. ი. ბოლოს და ბოლოს ისევ ხალხის საეკონომიო შემოქმედების ნაყოფი იმიტომ იხარჯება, რომ რამდენიმე ზედმეტი მოხელე მოვეუშალოთ შორეულ გუბერნიების სახელმწიფო დაწესებულებათ, და ისიც ისეთი სასყიდლის გულისათვის, რომელიც დახარჯულ თავნის სარგებლადაც კი არ კმარა, რომ იგი აქ მაინც ეძლეოდეს ჩვენს თანამემამულეს; იქ კი, შორეულ მხარეში, ჩვენთვის ესეც ანგარიშში ჩასავადები არაა, რადგან იმ მცირე სასყიდლიდანაც ჩვენს ხალხსა და ქვეყანას არა ეცხება რა.

მაგრამ შორეულ გუბერნიებშიაც ადგილის შოვნა მარტოდენ „რჩეულთა“ და „ბედიათა“ ხვედრია. უმრავლესობა ქართველ ახალგაზდობისა ამას ვერ ახერხებს, სწავლის დასრულების შემდეგ ბრუნდება სამშობლოში და აქ მთელი წლოვით განიცდის უსაქმო ხალხის აუტანელ მდგომარეობას. ეს მდგომარეობა ასე მწვავე და ძნელად ასატანი არ იქნებოდა, ჩვენში რომ განვითარებული იყოს სამეურნეო და საზოგადოებრივი კულტურა. მაშინ შესაძლებელი გახდებოდა, ახალგაზდობას საქმე კერძო დაწესებულებებში ეშოვნა და თავის ძალღონისთვის ასე თუ ისე ნაყოფი გამოეღებინებია. მაგრამ ვინ არ იცის, რომ ჩვენი ქვეყანა ამ მხრით ძალიან ჩამორჩენილია, „უმწვერვალესობამდის კაპიტალიზმის განვითარება“ ჩვენში მხოლოდ პროკლამაციებში სწერია უბადრუკ ხალხის „გასათვითცნობიერებლად“, ხოლო ის მცირე წარმატება, რაც მოიპოვება, სხვა ხალხების ხელშია და ქართველობას იქ წილი არა აქვს. ამ გარემოებას კი ისეთი პრაქტიკული შედეგები ახლავს, რაც ქართველ ახალგაზდობას ნიადაგს აცლის და სამოქმედო ასპარეზს უზღობს.

ვისაც ეს ჯერ კიდევ არ გაუგია ან ვერ გაუგია, იმას ვურჩევთ დაიაროს კერძო დაწესებულე-

ბები ტფილისში და დასთვალოს იქ ქართველები. ექვი არ არის, დარწმუნდება, თუ საზოგადოდ რამეს შეუძლია მისი დარწმუნება, რომ ბურჟუაზიას, საკუთარ ანგარიშს გარდა, ეროვნული ანგარიშიანობაც სკოდნია. ყველა ეს დაწესებულებები სავსეა იმ ხალხის შვილებით, ვინც თვით დაწესებულებათა პატრონები და გამგენი არიან.

ეს არც გასაკვირია, — ყოველ შემთხვევაში არ არის გასაკვირი ისეთ მკითხველისათვის, რომელიც ჩვენს ცხოვრებას ცოტათ მაინც დაკვირვებულა. ადვილი გასაგებია, რომ კერძო საქმეების მართვა-გამგეობაშიაც საქმის მმართველ-პატრონი ისეთ ხალხს იკრებს თავის გარშემო, რომელთანაც იგი სულიერად უფრო დაკავშირებულია.

და რაც დრო გადის, მით უფრო ფეხს იკიდებს და ძლიერდება ჩვენში „თავისიანობის“ შემეცნება სხვა და სხვა ერთა შორის, რაც განკერძოვებასა და განცალკევებას იწვევს შედეგად. ამიტომაც „თავისიანობის“ პრინციპი ისეთ დაწესებულებებშიაც გადადის, სადაც მას თითქოს სრულებით არ უნდა ჰქონდეს ადგილი. ქალაქის თვითმართველობა, მაგალითად, წესით არც ერთ ერს არ ეკუთვნის, — იგი თვითმართველობაა არა სომხებისა ან ქართველების, არამედ ტფილისის ქალაქის მცხოვრებთა; მაგრამ, მიუხედავად ამისა, აბა მიბრძანდით იქ და დასთვალეთ მოხელეთა შორის სხვა და სხვა ხალხის წარმომადგენელნი. ყველა ცხადად დარწმუნდება, თუ ჩვენში კიდევ მოიპოვება ისეთი მძინარა ადამიანი, რომელმაც ეს დღემდის არ იცოდა, რომ იქიდან ქართველი თითქმის სრულიად გამოდევნილი არის.

ეს „ეროვნული არჩევა“ ისეთ სამუშაოს მიცემის დროსაც კი სწარმოებს, რომელიც თავის თავად მაინც და მაიცა სახარბიელო არ არის და, მასასადამე, ქალაქის თვითმართველობის გამგენი ამას მაინც უფრო ადვილად უნდა „სთმობდნენ“. ნამდვირად კი „თავისიანობის“ პრინციპი აქაც მტკიცედ არის გატარებული.

ამ ორი წლის წინად ტფილისის ქალაქის თვითმართველობამ გამოსცა ცალკე წიგნად სპეციალური „მასალა“, რომელშიაც მოთავსებულია ცნობები ქალაქის მუშების შესახებ: ვინ სად მუშაობდა, რა ჯამაგირი ეძლეოდა, რომელი ეროვნებისა იყო, საიდან მოსული და სხვ. და, აი, ამ „მასალიდან“ ჩანს, რომ 348 მუშიდან სომეხი ყოფილა 193 (56%), ქართველი 81 (23%) და რუსი 74 (21%). ამ მუშებისათვის მინდობილ სამუშაო საქმეებში არის ერთი დარგი, სადაც ქართველებს მეტოქე არ ჰყავთ, — ეს არის ქალაქის ბაღებისა და მცენარეების მოვლა, რისთვისაც 18 ქართველი ყოფილა დაქირავებული. სამუშაოს ეს დარგი, ვითარცა კონკურენციის ვარეშე მყოფი, ამ შემთხვევაში მხედველობაში მისაღები არ არის, რადგან აქ ქართველების

არჩევანი იძულებითა და არა ნებაყოფლობით. თუ ამას არ ვიანგარიშებთ, მაშინ გამოვა, რომ 59⁰/₀ ქალაქის მუშებისა ყოფილან სომხები. 21⁰/₀—რუსი და 20⁰/₀—ქართველი. ყველა ამ მუშებზე წლიურად იხარჯებოდა 98 ათასი მანეთი. ამ ფულიდან რუს მუშებს რგებია წლიურად 20 ათასი მან., სომხებს 59 ათასი მან. და ქართველებს—19 ათასი მან.

მკერმეტყველი ციფრებია. ამასთან ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ დიდძალი ნაწილი სომხ მუშებისა —ეს ჩანს იმ „მასალიდან“—ოსმალეთის ქვეშევრდომები, უცხო სახელმწიფოდან მოსულნი ყოფილან. გარეშე ადამიანმა რომ ის „მასალა“ წაიკითხოს, — იფიქრებს: ალბად ადგილობრივ მუშები ვერ უშონენიათ, რომ ოსმალეთიდან გამოუწერიათო. ნამდვილად კი საქმე სულ სხვანაირად არის,—აუარებელი ადგილობრივი მცხოვრები შიმშილით სულს ჰლადავს და დღე და ღამ სამუშაოს ეძებს, ხოლო თუ სამუშაო ოსმალეთიდან მოსულმა იშოვა და მან კი ვერა,—ამის მიზეზი და საფუძველი პოლიტიკურ ეკონომიის კანონთა გარეშე არის საძებნელი.

და ასეთ გარემოებაში აბა რა გასაკვირია, რომ ქართველი ახალგაზღვრა არ იყოს მაინც და მაინც საქმიანი და ბარაქიანი. საქმიანობას თვით საქმის წყალობით ეჩვევა ადამიანი. შრომას შეჩვეულმა ადამიანმა რომ რამდენსამე თვეს „იუქმოს“ და არა გააკეთოს რა,—გარჯას ისე გადაეჩვევა, რომ მერე შრომის უღელში ხელახლა შებმა მეტის მეტად გაუჭირდება. მით უფრო დიდი გავლენა აქვს უსაქმიობას ჯერ კიდევ პიროვნულად შეუმუშავებულ ახალგაზდა კაცზე. თუ მან ერთ-ორ წელიწადს ადგილის ძებნაში ფუქად იხეტიალა, მერე, რომ კიდევ რამ იშოვნოს, თვის საქმიანობით ვეღარ გავვაკვირვებს და ბარაქას. ვერ შეგვმატებს.

ასეთი მდგომარეობა თავისთავადაც საკმაოდ სამწუხარო და სავალალოა. მაგრამ მის თან ახლავს ერთი გარემოება, რომელიც ჩვენთვის პირდაპირ ეროვნული საფრთხეა. ეს საგანი იმდენად მძიმე, სასირცხვეო და, მაშასადამე, ძნელად გამოსათქმელია, რომ არ ვიცით, როგორ მოვახერხოთ მისი წარმოთქმა. მაგრამ ჩვენ ვალდებულნი ვართ, რახან ამ საგანზე ჩამოვაგდეთ ლაპარაკი, ეს გარემოებაც არ დავივიწყოთ და მოსალოდნელი სირცხვილი წინდაწინვე აღვნიშნოთ და თავიდან ავიცილინოთ.

ჩვენ, ქართველებს, ისე ცოტა დაწესებულებები გვაქვს, რომ ისინი არა თუ მთელი ქართველი ახალგაზღვრების მოთხოვნილებას ვერ დააკმაყოფილებენ, არამედ მარტო გორიდან მოსულ საქმის მძებნელთაც კი ვერ მისცემენ საკმაო სამუშაოს და ვერ გაუჩენენ მუდმივ სამსახურს. და რახან ეს დაწესებულებები უფრო ტფილისშია, ვიდრე სხვაგან სადმე, ამიტომაც აუარებელი მოთხოვნილი და სამუშაოს მძებნელი აწყდება

საქართველოს ყველა კუთხეებიდან. ჩნდება საშინელი კონკურენცია ჩვენთანგზივე, რომელიც ასუსტებს ზნეობრივ სიფაქიზეს და ახდენს დემორალიზაციას. რახან შიმშილი ძნელი ასატანია, ამიტომ ერთი მეორეს აღარ ზოგავს, ხანდახან არ ერიდება ისეთ საშუალებასაც, რომელიც ადამიანობის დამამკირებელია, ოღონდ თავისი გაიტანოს და მარტოდენ ხმელი პურის მომცემი ადგილი მეორეს ხელიდან გამოსტაცოს. და გულახდილად ვამბობ: მე ვშიშობ ამ ნიადაგზე არ წამოსდგეს ჩვენი შემარცხვენილი შუღლი, არ იჩინოს თავი „იმერელ-ამერელის“ საკითხმა, რომელიც ციხეს შიგნიდან გაგვიტეხს და ჩვენი ხალხოსნურ დაცემის დასაწყისი იქნება. ამ ჩემს შიშს ნურავინ ჩასთვლის მარტოდენ მოჩვენებულად: პურის გულისთვის ხშირად ღვიძლი ძმები არ ინდობენ ერთმანეთს; მით უფრო არის მოსალოდნელი, ადგილებისა და სამსახურის მოცილებებმა ბოლოს და ბოლოს პროვინციალურ „შენ-ჩემიანობის“ არგუმენტსაც მიმართონ და თავიანთი ჰაწაწა კუქის ბრძოლა ქართლ-კახეთისა და იმერეთის ბრძოლად გამოაცხადონ და მთელი ერი სირცხვილის კარამდის მოვიყვანონ.

ყველაფერი ეს ძნელია სათქმელად. ვინ იცის, იქნებ ეს არც კი უნდა მეთქვა. მაგრამ ვგრძნობ, რომ dixi et salvavi animam meam*).

ერთის სიტყვით, რა მხრითაც უნდა შევხედოთ ახლანდელ ჩვენს მიმართულებას სწავლა-განათლების საქმეში, იმ დასკვნამდე მივალთ, რომ აუცილებლად საჭირო არის ამ მიმართულების შეცვლა და დამოუკიდებელ სამეურნეო მოქმედებისათვის მომზადება ჩვენი ახალგაზღვრებისა. ამით ჩვენ შევამკირებთ განათლებულ პროლეტარტა რიცხვს და შესაფერ ძალას შეექმნით ჩვენი სამეურნეო წარმატებისათვის.

შინაური.

მიწა საქონელია?!

ღრამა 2 მოქმედებად.

—:—

მომქმედნი პირნი:

- თავ. რევაზი—მემამულე 40 წლისა, კენიანა მაკინე—მისი ცოლი 35 წ. ევროპიულად ჩაცმული,
- თავ. კოტე სტუდენტი 21 წლისა ძმისწული რევაზისა, მიხა -- აგენტი 30 წლ.,
- 3 გლეხი,
- ჩინო—გლეხი 60 წლ.,
- მაგდანა—გლეხი კაცის ცოლი 50 წ.,
- ბოქაული—38 წ.,
- 5 დარაჯი,
- მიხა—ახალგაზდა გლეხი 25 წ.,
- ქალები, გლეხები, ბავშვები.

*) ვთქვი და შევიმსუბუქე სული ჩემი.

მოქმედება I.

სცენა წარმოადგენს ოთახს წარსულ სიმდიდრის ნაშთით, რვეზის სახლში. კედელთან სდგას ტახტი, მაგიდა და ზედ სანათი, რამდენიმე სკამი, დაჭველებული 2 საფარქელი, სარკე, ბუხარი, ზედ აწყვია სურათები. მუთაქებზედ წამოგორებულია რვეზი, ჩაფიქრებულია.

გამოსვლა I.

რვეზი. (წამოვარდება და გაჯავრებული დიდს) დასწევვალს დიერთმა ეს ფული, რატომ ბუერი არა მაქვს!.. ეს, რომ მიწონდა, განა მამან აქ სოფელში დაფრებოდა?! გავუტყვევდი ჯერ ქალაქში და მერე საზღვარგარედ!.. გავახარებდი ჩემს თავს და ჩემს ჭიასაც!.. მაშინაა დადანი ჩვეული ვარ კაი ცხოვრებას, და რომ ესლა არ მაქვს, ბოღმა უელში მაწვიბა!.. არა, ერთი ჰკითხეთ ჩემს წინაშე, რას ფიქრობდნენ, როცა მამულეს ავირავდნენ, განა ჩვენ კი არ გვინდოდა, რომ არ დაგვიტოვებდნენ გირავებოდა? ხომ ჩვენც გვინდა ბრწყინვალედ ცხოვრება?! რად მინდა ცარიელი თავადობა, თუ კი ჯიბეში თავები ინაწარდებენ!.. ეს ოხერი გადავირავებოდა აღარ შეიძლება!.. მთელი ჩემი მამული თითქმის სიმჭკურ არის გადავირავებული. უადვილად არავინ ეადულობს!.. ოხ, ნეტავ გაიუადვილდეს?! ფული კი არავის შენჩა, ან ვინ იუადის ამ დროს? გლეხები დაღას არ იძლევიან, გადასახადები განმრავლეს, მოსავლიც აღარ მოდის კარგი, გზებიც არ გვაქვავა რიგინი, რომ მოსავალი გავასდოთ!.. აქ კი ფასს არ იძლევიან, ოხრად ვერთ, როცა ფული გვჭირდა!.. მეტადრე, თუ ბანკის ვადაც ახლოვდება... და ეს ჩანებები მამან დაძრწიან ხოლმე... საგლეხო ბანკიც აღარ ეადულობს, გლეხებს არ შეუძლიან, ან სად აქვავათ ფული, რომ ერთაშად მოგვცენ?! ვერ მომიფიქრებია, რა ვქნა?!.. ფული მინდა... ფული... და არ ვიცი, სად ვიშოვნო!.. (დადის აღილელებული, შემოდის მიხა)

გამოსვლა II.

მიხა. კნაზ რვეზს ვახვავართ!.. როგორ გიკითხოთ?! დღეს გუნებოზე არ ბძინდებით, როგორც გეტყობთ. (ქუდს სკამზედ დასდებს და მიუახლოვდება, რვეზი ხელს ართმევს)

რვეზი. სწორედ, შენ გააკე, გუნებოზე არა ვარ!.. ერთი მითხარი, ან როგორ ვყოფ გუნებოზე, როცა სედავ, რომ მამული სელადგან მაგდას, და ხანა გამომშრალი დარჩები!.. ფული მინდა და ვერსად მაშოვნია!.. შეიდევიც არსად სჩანს!.. ამ მდგომარეობაში განა გუნება კარგი ექნება აღმინს?!

მიხა. ოჰ!.. მართალი ხარ, კნაზ!.. ხომ მოგეხსენებათ, რომ ფული ჩვენს დროში ძველი საშოვნელია!.. ეს ოხერი კი რა კარგია! თუ გავს იგი, ქვეყანაც შენია და კნაზობაც მამან უხდება, მეტადრე კნეიებს!.. მაშინაა დეკეტუბათი ფულიანობა! დიერთმანი მეც კი მომიწონს წყუული ფული!.. (დაჯდება ფეხს ფეხზედ გადასდებს) ეს... მიწონდეს, მამან ხანავლით ჩემს ცხოვრებას!.. კაი სახლებში მდიდრუვად მართულს, მოსამსახურებთა ვიცხოვრებოდა, ეტლიდან მთელი დღე არ ხ-

მოვტებოდა; თუტრებს, კლეებს, ბალებს ვეტრუმრებოდი უფელ დღე; ღამაზ ქალესაც არ მოვიშორებოდი გვერდით, იგორავებდა მის ბედნიერებაში! ეს... კარგია, კარგია. მე და ჩემმა დიერთმა, ეს ფული.

რვეზი. გეყოფა, მიხა, მადან სუ მიღვიძებ, ისედაც არ ვიცი სიბრახისაგან რა ვქნა!..

მიხა. იცი, რა გითხრათ, კნაზ რვეზ! გინდათ მამული გაგიუიდათ?! გიშოვნით კაი შეიდეველს, ფულიც ნადი ექნება?! თუ მეც არ დამიფიქრებთ?!

რვეზი. ბიჭოს, თუ კი მკნაირ სიკეთეს მიხამ, რატომ არ მინდა!.. შენც დაგვიადლოვებ!.. განა შეგიძლიან?!..

მიხა. რატომ, თუ მივიწოდებ. სამ დღეში მოვიხერებ! (იქით) ეს კაი ლუკმა ჩავიგდე, კაი დროს მოვედი, აქედანაც შექნება ჯილდო და იქიდანაც, მშვენიერ დროს მივხევე სელი აკენტობას! მამ შევუდგები საქმეს, მანამ თვეში ფართხალებს ბადეში, არ გამეჩქეს!..

რვეზი. (ჩაფიქრდება) ძლიან კარგია, აბა მოიუგანე შეიდეველები და მოფურიგლები; შენ შენსას წაიღებ და მე ჩემსას!.. ხომ კარგია? მამ მოიტა სელი!.. ხომ არ მატყუებ?!

მიხა. (გაუწვიდის ხელს და ართმევს) აბა, მოტყუება რა საკადრისია!..

გამოსვლა III.

კნ. მაკინე. (შემოდის გრებით, ამიყად თავს უკრავს მიხას) რვეზს, შენთან გლეხები არიან, მოლანასაკება უნდათ მამულების თაობაზე, მგანი ეიდავ უნდათ!

რვეზი. ვინ გლეხები?!

მიხა. აბა ვინ?!

კნ. მაკინე. ჩვენი სოფლის გლეხები!

მიხა. (იქით) უჰ მომეშვა, მე კი მეგონა, რომ ხოლოვები მოსულან! ჯერ არა მითქვამს რა და ისინიც ჯერ სოფელში არ შემოსულან, მე გავასწარი მათ, რომ აქც დავითბო ხელები, რად შამეშინდა?! (კნინას) აქაურები?! ოჰ!..

რვეზი. ავადმეთფი ავადმეთფის მიადგა?! აბა ერთი ეს მითხარი, მაკინე, რომ მაგათ ეიდავ არ შეუძლიანთ და ტყუილად უბრლოდ დროს მაკარგვიანებენ!..

მიხა. (იქით) მერე რა ოქროს დროს!..

რვეზი. მამულის ეიდავ უნდათ?! აი ეგ არამზადები! დაღის მოცემა არ შეუძლიათ და მამულის ეიდავს კი აზირებენ?! ავი გუშინაც უთხარი, რომ მათი ზირობები სულელურია!.. არა, ერთი, მიხა, გეთაყვა, დაუგდე მათ უერი, დაუძსებ, დიერთმანი, გულანსად გაიცინებ! (კნინას) მამ კარგია, მომგვარე აქ! (მაკინე გადის)

მიხა. განა არ ვიცი, კნაზო!.. რას იტყვის ჩვენი სულელი ბრიევი გლეხი!.. მათ ჯერ უნდოდათ ძლით წაქდოთ სხვისი მამულები, და როცა ცხოვრში ამოჭკურეს, მამინ კი იგრძნეს, რომ ბატონი კიდევ მძლავრი უფოდა!.. და დაფაცურდნენ, სდელიობენ მამულების შექმნას, მეტადრე მამინ უფრო, როცა საგლეხო ბანკი მტარავდა დაუნისეს, მაგრამ მანაც ვერ მოახერხებენ! შეიდეველი ესლა ბუერი გამიჩნდა!.. მოიცადე, კნაზო, ისეთ მდი-

დარ ხალხს მოგიბრკე, რომ გაგიკვირდება, კონკურენტის გაგიმართავ!..

რევაზი. შენ ზირს შაქარი, ვნახით!..

მიხა. შერწმუნე, კნიახ რევაზ, შე მოგიხერხებ!..

გამოსვლა IV.

გლეხები. ჩვენს ბატონს ვახლავართ! (თავს დაუკრავენ)

რევაზი. (ამაყად უკრავს თავს) რისთვის მოსულხართ, რა გინდათ? (კნენია ჯდება) გუშინ ხომ გაიგეთ ჩემი ზნისუხი?

ჩინო. კიდევ მოგვადით, ბატონო, გთხოვთ, გვიშველეთ რამე!.. მიწა გვჭირია ჩვენა, მოგვიმართეთ სედი!.. თქვენი მამული ჩვენ მოგვიდეთ, ნუ დაგვდუშავთ!.. უცბად ფულის მოცემას არ შეგვიძლიან და ცოტ-ცოტას კი მოგართმევთ, მანამ არ გადავიხდით!.. სწული ხალხი ვართ... დღე-ღამე ვმუშაობთ, ვიტანჯებით, ვშრომობთ და მაინც ვერ ავუდივართ ჩვენს ოჯახებს, გადასახადებს, ამ ბოლო ხნებში ხომ სულ მთლად ტუფივც გავაძვირეს!.. აბა საიდან მოგართმევთ სრულად ფულს?!

რევაზი. თქვე ბრძოლებო, თუ ფული არა გაქვთ, მაშ რისთვის მოსულხართ?

ჩინო. სოფელმა გამოგვკზახა: წადითა, ერთსელ კიდევ შეცადეთ, აქნებ ბატონმა დაგვითმოს ჩვენს ზირობებზე, იმ დღეს რომ მოგასხენეთ!

რევაზი. საკვირველი რამ ხალხი ხართ!.. შე აქ ფული მჭირია, ბანკის ვალი კისერზე მაწევს, ჩარჩები კარზე მადგანან, თქვენ დალას რიგზე და დროზე არ იძლევი, მამულს გროშად გადამიგდებენ და ცარიელზე დამსვამენ, მერე, შე რით ვიცხვობრ?! თქვენ რაღაც გროშების მოცემას გსურთ და ისიც ცოტ-ცოტაობით, მითხრით ერთი, როგორ აუვიდე ამოღენა ვა-ვაგლახს?!
გამოსვლა V.

(შემოდის კოტე, მაკინეს ხელებე ჰკოცნის, რევაზს და მიხას ხელს აროთმევს, გლეხებს თავს უკრავს, დგება და ყურს უგდებს)

ჩინო. ბატონო, აკი მოგასხენეთ, ბანკის ვალს ჩვენ გადავიხდით და თქვენ მოგართმევთ სხვრდას, მანამ დადებულ ფასს გადავიხდით!..

რევაზი. ხომ გითხრით, რომ ეს სისულელეა, ეგრე ვიღვა არ შეიძლება, და მეც ხელს არ მძლეკს!.. და ამაზე ნულარ შელახარაკებით!..

II გლეხი. ბატონო ჩვენო, მაშ კიდევ ერთს სიტუვას მოგასხენეთ. ფული ხომ ჭაბუში დიდხანს არ დადგება, მალე წავივით ხელიდან და მერე რით-და იცხვობრებთ?! გასუიდიც ადარა გექნებათ რა!... რაც ბუბრი ფული გაქვს, იმდენს მეტს სარჯავ, მაგალითები ბლამაა, მამულს ჰვიდიან და ფულსაც მალე ხარჯავენ, მერე ცარიელზე რჩებიან! და ამით ჩვენც ვინაგრებით, სხვები მოდიან და სხვრდებიან გაყიდულ მამულზე! რომ ეს აღარ განმეორდეს, მოგასხენეთ ჩემს ახრსაც, თუ მოიწონებთ! მოდი, ბატონო, მშურად ვიცხვობრთ, გამოვიწოდეთ ხელი!..

კნ. მაკინე. რა თავხედობა არის!..

II გლეხი. ვფიცავ აი ამ ჩვენს მარჯვენას, ამით სტაცხლობთ თქვენ სუეველა, ეს გაძლეოთ თქვენ სხვრდას, მოგვერთ თქვენი მამული, ჩვენ დაგვითმეთ და ჩვენ გადავიხდით ბანკის ვალს და თქვენც გაცხვობრებთ, სიკვდილამდინ არას დაგაკლებთ სცხვობრებულს; ესრე ჩვენ ვიქნებით ბედნიერნი და მადლს მოიხსამო მშრომელი ხალხისას და თქვენც უზრუნველ-ყოფილი იქნებით!.. სხვაზე ნუ გაჭედი, თორემ ჩვენ ავბარაკვენ აქედან, და სად წავიდი?!.. თუ თქვენ არ შეიბრალვით, ჩვენო თავადნო, თქვენ მამულის შვილებს, მაშ ვიღამ უნდა გვიხატონხ?!..

რევაზი. ხა, ხა, ხა, რა სსხვილდონი ხართ, თქვე ბრძოლებო! ჩემს საკუთრებაში თქვენ მოწყულებას მშირდებოთ? ხედავ, მიხა, სადამდინ მთიდა მთი თავ-გასულაბა?! გასწით, დაიკარგეთ აქედან, თორემ გაჩვენებთ სეირს!.. გულ-შემატვიერებთ აღმოჩნდნენ!.. კარგად აღეთ ხახას სხვის სიმდიდრეზე!..

გლეხები. ბატონო, ნუ გვრეკავთ!

ჩინო. კარგი ახრია, დაგვეთანხმეთ, ხელწერილს დავსდეთ, რომ თქვენ გაცხვობრთ, როგორც შეშენის აღმინასა, ლოცვა-გურთხევით მოგისინებთ მუღამ ჟამს! გვედრებით, დაგვეთანხმით!..

რევაზი. გარედ გათრეთ მეთქი, ჩქარა მომშორდით! (დადის აღელვებული)

კნ. მაკინე. (მიხას) კარგია თქვენმა შხემ ასეთი თავხედობა, მამული გადავცეთ და მათ უუერთთ: როცა იხებებენ, მაშინ მოგვიგლან, რაც მთი ნება იქნება! (რევაზს) აბა, რევაზ, რას ელახარაკები, გაჭურე კარეთ!

მიხა. რას იხამთ, კნენია, დროა, დროა მკისთახა, კიდევ კარგი, ცოტა სთქვენს!..

რევაზი. მომშორდით, გათრეთ (გლეხები თავდალუნულნი გადიან)

ჩინო. დავიღუბეთ, სხვას მიჭედი, შეიდეგეობიც სოფელს მოადგენ, ეჭ რას ვიხამთ! (ვადის)

მიხა. კაი ზირობებია, დმერთმანი: მამული მივცე, ე. ი. ვაჩუქე, გადავცე მათ, და იმას უნდა, როდის იხებებს და ლუგმის მოგვიგდებს. ამის მხოლოდ ჩვენი ტუტევი გლეხი იტუოდა. სსხვილდა სწორედ!..

კოტე. არა, ვა-ბატონო, სსხვილდა აქ არაფერია?! რაც ეხლა გაიგეთ, ეს ჩვენი გლეხის ფსიხილოცა არის!.. გულუბრველომ, დაჩავრულმა მან მაინც გამოაჩინა გულ-შემატვიერობა! სინამდვილე მოგასხენეს მათ! განა ტუეილია?! სად წავიდა თავდასა სიმდიდრე? ვის ხელშია ის მაწა-წული, რომელზედაც ეც სწულიანი მამაზაზიდან ოფელს დვრანენ?!.. ვაღარობდა თავადა!.. გლეხიც დაცა! სხვამ დაისაკუთრა მთი მაწა! ათასობით ფლანგავენ თავადნი ფულს და შემოსავალს კა არ უუერთებენ; რასაც იძლევა მამული, ვაღენს ხმარება, და დაჩუქულს მუქთამსწამულს კი კიდევ სურს ბლამა ფული!... სსხვარი ფულის შოვნისა როცა ელევათ, მაშინ ექებენ შეიდეგელს და ოხრად ავლებენ მამულს, რომელიც ბატონ-უმადამ ჩუგდო მათ ხელში!..

რევაზი. აი, დაიწყო თავისებურად!... როშპე, ჩემო ძმისწულო!.. სსსცილოდ გიგადებენ უველა, გუეოფა!.. გაჩუმიდა... ხომ გუშინაც გიოხარ, რომ მე არავის მივ-
ცემ მამულს უფულოდა!..

მაკინე. არ შეგშეინის, კოტე, ასრე ლაზარავი, შენც ჩვენი წრისა ხარ, და ჩვენ უნდა მოგვცე მხარი. ხმა აღარ ამოაღო, არც მსურს, რომ ეგრე ილაზარავო ჩვენს სხსლში, სჯობია, რომ არც კი მოხვიდე ხოლმე, და გორჩევი, ჩუმიდ ივეუ!..

კოტე. გაჩუმიდე?!.. ხმა არ ამოვიღო?! მამ კარ-
გი!... ესლა უფრო ვიუვირებო ხმა-მადლა, ესლა უფრო ფანტომებო მთელს ქვეყანას, რომ თქვენ იუავით და ხართ კადრე ერის უბედურება!..

მიხა. დაიწყო!..

რევაზი. ვაი, ჩემო ცხონებულო ძმაო, რა შვილი გამოგივიდა?! (ვაჯავრებული) იცო, კოტე, შენი ად-
გილი სად არის?! აი იქ, შეტეხის ციხეში, სჯობია გაც
ჩუმიდე!..

კოტე. მე არ შეშინიან თქვენი ციხისა!.. ეს ჩვენი ქვეყანა მთლად ციხეა, შევეჩვიე კადრეს! მკრამ მე არავის ვგრანჯავ თქვენსავით, არც ვწვლამ, არც ვუზღუდავ თავი-
სუფლებას, და რისთვის უნდა ჩამსწან ციხეში?! იმ სიმაღ-
თლისთვის, რომელიც თქვენ თვალებში გჩრით!?

მიხა. (იყურება ფანჯარაში) გუეოფა, გუეოფა, შენთვის არა გვცნაია, ხოლოკები მოვიდინენ, უნდა მამულზე მოვიდინარავთ!..

რევაზი. (იყურება, მაკინეც დგება და ფანჯარაში იყურება) ვინ მოიყვანა ეტეხი, ან ვინ გამოგ-
წყანა?!

მიხა. მე მოვიყვანე, მონღობილი მაქვს, თქვენ მოგორიგდეთ მამულის შესეიდვის თამაზზე, და თუ გნე-
ბათ, დავიწყოთ!..

რევაზი. ამაზედ კაი მადლს განა როდისმე მადრ-
სებდა!.. დაუძახე, მალე მოგორიგდეთ? (მიხა მიდის, კო-
ტე გზას უღობავს).

კოტე. მიაცნადეთ, ყური დაშობდეთ!.. (რევაზს) მამ არ აძლეეთ მამულს ჩვენს გლეხებს!?

რევაზი. არა!

კოტე. ესენი ხომ სხვა ქვეყნიდან არიან მოსულნი, მათ რომ იუადონ თქვენი მამული, მაშინ აქაურებს რა
ზასუსს აძლეეთ?!

რევაზი. დამანებე თავი!.. რა აქაურებისა მცხელა,
ჩემი თავი გამჭირებია!..

კოტე. მაშ, ნუ თუ იმდენი მოთეიქრება არა გაქვთ, რომ თქვენ ნება არა გაქვთ, სხვა ტომთ მიწებიდან თქვე-
ნი მამული, რომელიც სასანა წილობით სისხლით, ოფლით მოწეულია ჩვენი გლეხის მიერ!? გიცხადებთ, რომ ეგ მამული თქვენი არ არის!.. იგი კუთვნილებას ერისა!... და თქვენ არ შეგძლიანთ მისი გაყოფა!..

რევაზი. (ვაჯავრებული) რას როტავ!.. გასწი, მომმორდა აქედან, და ჩემს სხსლში იფეხი აღარ შემო-
ადგა!..

კოტე. (მისცემს გზას მიხას და მიხაც გადის)

გასწი, წადი დაუძახე; შე გაიძვერავ, დიდი ხანია გინტომ, რა კაციცა ხარ! გასწი, ეგენი მოუთხრან ამთ სოფლავსა და შენც შესამს გასმენ! (რევაზს) რამდენი ხანია, თქვენ განაგებდით ხალხის ბედს, ავიწროვებდით, სათამაშობდით, წურბელასავით სწოვდით მის შრომას! სულს უხუთავდით, უნამუსოდ ბევრჯელ ჭეიფით მისი ნამუსი, სინიდიისი, თითონ იგი და მისი მამული!.. თქვენ დაღუპეთ, გამეიდველ-
ნო, ეს ჩვენი ერი!... კრულვა და შეჩვენება თქვენ (იღებს ქულს) წავალ აქედან, მაგრამ იცოდეთ, თქვენც მალე გაგდევნისთ აქედან ერი და წვევლით შეგამგობთ! (გადის).

რევაზი. ვის დაემსგავსა ეს უმგზავსი, რა რიგად გაგვლანსდა!..

მაკინე. ესლანდელი ემაწვილ-კაცობა მთლად გადა-
რეულია, არა ესმით რა! სწავლამ კი არ განათლავ, ზირი-
ქით — გარევენს!

გამოსვლა VI

მიხა. (შემოდის და თან მოჰყვებიან ხოლოკები) ეს გახლავთ ჩვენი კნიაზი, ჭეიადის თავის მამულს! მო-
რიგდეთ და ხელ-წერილიც დაწერეთ.

რევაზი. დიდის სიამოვნებით გავვიდი, თუ იფულს
ნაღდად მომცემენ, დაუუკლებ კადრე!..

ხოლოკი. ჩვენ, კნიაზო, დავთავაღიერეთ თქვენი მამული და გადავსწავიკეთ ვივიდით სულ მთლად, აი ამ კაცს დავავალეთ, რომ თქვენ მოგორიგდეთ. იფულს
ნაღდად მოგართმევთ, სჯგებო ბანკი გვემარება. თუ მოგორიგდით, ბესაც მოგართმევთ ორას თუმანსა. მხო-
ლოდ კი მამული დასცლევინეთ უველას, რადგან ჩვენ გვე-
ჭირვება და არავის მოვსცემთ აქ დგომის ნებას!..

რევაზი. მე მოგნია, რომ მოგორიგდებით, მე თანახმა ვიქნები თქვენს ზირობებზე, და ადგილსაც დავა-
ცლევინებ აქაურებს, სვალეუ ვეტევი მაზრის უფროსს! ახა მიხა, მითხარი მათი ზირობები.

მიხა. (ჩუმად) გორჩევთ, კნიაზო რევაზ, არ გაგი-
სლტენ ხელიდან ეგ შეიდეგენი, დაუთმეთ მათ ზირო-
ბებს და მაშინ მთელ თქვენ მამულს ივიდან. მაგათ და-
ათავაღიერეს მამული, მე სუვეელგან დავსდევდი, ნახეს
ველიც, მიანდორიც, მთა და ბარიც და გადასწავიკეს
მთლად შეიძინონ ეგ მამული, თუ დასთანხმდით დღიურ-
ზე საერთოდ სამ თუმანს. ამ ზირობებზე დავსწერთ ქა-
დალდს და ბანკიდან მიიღეთ ის ზედ-მეტე იფული, რაც
გადარჩება თქვენს ვალებს. ორას თუმანს კი ესლავე
მოგართმევთ ბეს! ამაზე ნაღდ შეიდეგელებს ვერსად იმოგ-
ნით. ეს სქამე ერთ თვეში გათავლებს! იცოდეთ, რომ
ამთ თვით მთავრობაც ესმარება!.. მე გორჩევთ მიწე-
დით მათ მამული. (კოტე ჩუმად შემოდის კარს უკან იმალდება).

რევაზი. რა ვქნა, თუმცა ცოტას, მაგრამ ისეთ
ზირობებში ვარ, რომ უნდა დავსთანხმდე!.. ან თუმინანი
ვენახებიც კი უნდა სამ თუმანად გადავავლო! ვალებს მაინც
მოგშორდები და მეც დამჩნება, ბევრი თუ არა, სცნობე-
რებელი მაინც! მე მზად ვარ, თანახმა ვარ! მამ დაუწე-

რთ ზირთბის ქალაქი!... წამოდით ჩემს ოთახში (გაღიან)

მაკინე. მადლობა ღმერთს, ძლიერ არ შედიხარ. ფული! ხვალვე გაუსწევ ქალაქში და ჯერ შევიმსახურო რიგზე, როგორც შეშუპების კნეინსა, და მერე, ისრალე ხან აქეთ და ხან იქით, (იყურება კრძალივით) ჩემს ვასიკოსაც გაგახსარებ, და დროს ერთად გაგატარებთ!. ესლავე მოვემსახურო ქალაქში წასსვლელად, რომ ხვალვე გაგუდგე გზას. იმხიარულე, კნეინსე, თორემ ბერდება (გარბის გახარებული)

გამოსვლა VII

კოტე. (გამოვარდება და აღელვებული იყურება) ღმერთო ჩემო, ამას რას სხადიან!.. ოჰ ჩირქნო ჩვენი ერის! რა რიგ მძახვართ!.. ნეტავ მოვა დრო, რომ თქვენ აიგავთ დეამაწის ზურგიანს! ნახეთ, რა განქარებულნი ჰქვიდით მაშულსა... ჰქვიდეთ... ჰქვიდეთ!... მანამ დრო კიდევ თქვენია!... მერე რაღას გაჰქვიდით?! იქნებ გგონათ, რომ შესძლეთ გაჰქვიდით გლეხ-კაცის სინდიისი, ენა, სარწმუნოება ან თვითნებ იგი? აქამდის მძინარე ერთ ვერ ხედავდა მოახლოებულს სიკვდილს, მაგრამ ესლავე, თქვენნი ამ საქციელთ იგი გამოაფხიზლეთ და ვაი თქვენა, ფეხით გაკეთლავს, გაკრესავს, რომ თქვენი სხისეხელები არ იუფს ამ ქვეყნად და არც იმ ქვეყნად!.. ოჰ, თქვე იუდეებო!... (ვერ-მიხილილი, ძალზე აღელვებული სკამზე დაემგება).

ფ ა რ დ ა .

გიორგი ფოცხოველი.

შინაური მიმოხილვა.

—:—

გაზეთებმა გამოაქვეყნეს შინაგან საქმეთა მინისტრის ცირკულიარი, გამოცემული 9 ქრისტეშობისთვის 1909 წელს, რომელშიაც ბ. მინისტრი უხსნის გუბერნატორებს, თუ რა ფარგალში უნდა მოქმედებდნენ ისინი განსაკუთრებულ და სამხედრო წესების არსებობის დროს. ცირკულიარის შინაარსი ნათლად გვეუბნება, რომ ის წარმოშვა ადგილობრივ გამგებლების თვითნებობამ. აქ ბევრი რამ საყურადღებოა, მაგრამ ჩვენ ყურადღებას მივაქცევთ მხოლოდ ერთს მუხლს. მინისტრი სწერს: „ჩვენი კანონმდებლობის შინაარსით თვითეული ადამიანი პასუხისმგებელია მხოლოდ მის მიერ ჩადენილ და არა სხვების დანაშაულობაში, ამისთანავე ას პასუხს აგებს მხოლოდ ერთ ჯერ.

მიუხედავად ამისა ზოგიერთი გუბერნატორი სავალდებულო დადგენილებებით პასუხისმგებლად ხდიან „მთელ სოფლის საზოგადოებას“, პედაგოგიურ საბჭოს შეგირდების დანაშაულობისათვის და

სხვა; ზოგიერთ დადგენილებაში ისიც კია აღნიშნული, რომ ამ დადგენილების დამრღვევნი პასუხს აგებენ ადმინისტრაციული წესითაც და სამართლის წინაშეცო“.

ეს ადგილი მეტად საგულისხმოა ჩვენთვის. არავისთვის დასამალავი არაა, რომ ჩვენი სოფლები უზომოდ შეწუხებულია ადმინისტრაციულ პირების დარბევით. საკმარისია ერთი ვინმე გავარდნილი გამოჩნდეს სოფელში, რომ მთელ საზოგადოებას ეჭვქვეშა ჩაუყენონ. და ეს დარბევა, ეს საერთო შეწუხება სწარმოებს არა მხოლოდ მაშინ, როცა ეგრედ წოდებულ პოლიტიკურ დამნაშავეს ეძებენ, უბრალო მკვლელობაც კი ამევე საერთო დარბევას იწვევს. მაგალითი უთვალავია. თუნდ აი ერთი კვირის ამბავი. როგორც „ახ. სხივი“ გადმოგვცემს, სოფელ ქალადიდში მომხდარა საზიზღარი მკვლელობა, ვილაცას ერთი მედუქნე მოუკლავს. ცხადია, ეს უბრალო სისხლის სამართლის საქმეა და მეტი არაფერი. მონახე მკვლეელი და შესაფერ პასუხისგებაში მიეცი. მაგრამ არა, „დილითვე ჩამოვიდა სენაკიდან ამ საქმის გამო ბოქაული, მან შეკრიბა ხალხი და დილიდან სადამომდის დამწყვედული ყავდა“. თუ ასეთი მცირედი საქმე მთელი საზოგადოების დატყვევებას იწვევს, რაღა იქნება, როცა დანაშაულის პოლიტიკური სუნი უდის?

სწორედ ეს გზა დარბევისა, ეს უდანაშაულო პიროვნების გათელვა, ხალხის შეწუხება, დროს წართმევა ჩვენში სისტემად გადაიქცა. და რომ ამიერიდან მანაც ბ. მინისტრის განკარგულება მიღწევდეს დიდ თუ პატარა მართველთა ყურებამდე, ესეც ერთნაირი ღვთის წყალობა იქნება.

* *

საზოგადოებრივ სიმწიფის საუკეთესო მაჩვენებელია პასუხის მგებლობა. თუ თქვენ თქვენ მიერ არჩეულ პირს, თქვენი საზოგადოების წევრს პასუხს ვერ მოსთხოვთ, თუ დამნაშავე დაუსჯელად რჩება, აშკარაა, ასეთი საზოგადოება დასნეულებულია, ის გახრწნის გზაზე დამდგარი. ჩვენმა ცხოვრებამ უთვალავი მაგალითი მოგვცა, საცა დამნაშავე, საზოგადო ქონების გამფლანგავი დაუსჯელი დარჩა და არხინად გრძნობს თავს. დღეს კაცი სამართალში უნდა მივეცათ, ხვალ საპატიო ადგილზე ირჩევთ. ეს განა გზა დაღუპვის და გათახსირების გზაა—ის საზოგადო საქმეებში აბატონებს ისეთს ადამიანებს, რომელნიც უტიფრად სთელვენ საერთო ინტერესებს და პირად მისწრაფების გულისთვის ყოველივე საზიზღრობას სხადიან. ქუთაისის თავდაზნაურობის უკანასკნელ კრებაზე ნათლად გამოიჩვენათ, რომ დეპუტატთა საკრებულოს 13.000 მანათის გასამართლებელი საბუთები არ მოეპოვება. აქ ლაპარაკი აღარ შეიძლება. საზოგადოებამ ამოვიჩინა, თავისი ქონება ჩაგაბარათ, ანგარიშს ვერ აძლევთ? ყოველი სალი: თანმოყვარე და მომავლისათვის მზრუნავი საზოგადოება გეტყვით: მიბრძანდით! საუბედუროდ კი

ჩვენ სულ სხვას ვხედავთ: არც პასუხის მგებლობა, არც უნდობლობა. ბატონებო! ასე არ შეიძლება, როდისმე უნდა შევეჩვიოთ წესიერებას, თვარა ასედაც დაძაბუნებულნი სრულიად გავისრისებით, არამც თუ სხვების ჩვენსავე თვალში დავკარგავთ ყოველივე ნდობას და პატივისცემას.

უცნაური გაგონება.

(დასასრული)

—:—

— მახსოვს, პატარა ვიყავი — პატარა ხნის ფიქრის შემდეგ განაგრძო ყმაწვილმა კაცმა — ერთ გლესს, მშვიდსა და უწყინარს, საკუთრების წართმევა დაუპირეს. სახლის გვერდზე პატარა კალო ჰქონდა, რომელსაც გვერდზე გზა ჩაუდიოდა. იმ სოფლის მებატონე-თავადი ამტკიცებდა, რომ წინად გზა იმ კალოზე მიდიოდა, რომ გლესმა გზა ზევით ასწია და ადგილი დაისაკუთრა. ატყდა ჩვეულებრივი დავიდარაბა. არც გლესი უთმობდა, არც თავადი, სასამართლოში წასვლა კი არც ერთს არ უნდოდა. გლესს შემორაგული ჰქონდა თავისი პატარა კალო და ბატონის ბრძანებასა და მუქარაზე, რომ ლობე თავისი ხელით აეღო და გზა გაეხსნა, მოკლე პასუხს უთვლიდა: მოდი და შენ აიღეო. თავადი მეტის-მეტი მრისხანე მემამულე იყო. მისი შიშით მთელი ის არე-მარე ცახცახებდა და კანკალებდა. მისი გასამართლება მოკლე იყო და მარტივი. პატარა, უბრალო საქმეში მათრახს ამუშავებდა, დიდში — ხმალსა და ტყვიას. ჰყავდა მოურავი და რამდენიმე ტყისა და ბარის მცველი ოსნი, რომლებიც თავიდან ფხვებამდე შეიარაღებულნი იყვნენ და ბატონის პრესტიჟის ასაწევად და ასამაღლებლად, როგორც ნადირზე, ისე ნადირობდნენ გლესებზე. საკმარისი იყო, გლესს ბატონობით არ მოეხსენებინა ეს კაცის-მჭამლები, რომ მათრახით ააქრებდნენ და თუ ვინმე სიტყვის ამალგებს გაბედავდა, ან ურჩობას გასწევდა, ან ტყეში უბრალოდ შევიდოდა, ან ხანჯლით დასჩეხავდნენ, ან ტყვიით დასჭრიდნენ. აი რა ხალხთან ჰქონდა საქმე იმ გლესს და ის მაინც უთვლიდა მათ: მოდიოთ და თქვენ თქვენის ხელით დაანგრეთ ჩემი ლობეო.

ეს დღეც დადგა. იმ დროს მე შემთხვევით გაეჩივდი გლესის კარ-მიდამოსთან. თავადურად გამოწყობილი მოურავი სამი შეიარაღებული ოსით მიადგა გლესის კალოს. მათ დანახვაზე გლესის ცოლი, რომელიც იმ დროს პატარა ბავშვით თავის ეზოში იდგა, გაფითრდა, ბავშვი მიწაზე დააგდო და თავდაც მუხლებში ჩაიკეცა. ბავშვებმა საშინელი წივილი-კივილი ასტესეს. მებოძლები გამოიფინენ კარ-

ში და ერთ ადგილას გაქვავებულივით, გადიდებული თვალებით და გაფითრებული სახეებით ელოდნენ, რა შედეგი მოჰყვებოდა ამ ამბავს.

მოურავი მიუახლოვდა ლობეს, მაგრამ შეინძრია იგი, ერთი სარი ამოაძრო, შორს გადააგდო და უბრძანა ოსებს, ლობე მთლად დაენგრათ და დაეშალათ. ამ დროს გაისმა საზარელი, თავზარდამცემი ხმა და სახლიდან გამოვარდა პატრონი... საზარელი იყო მისი სახე, საზარელი იყო ცული, რომელიც მას ხელში ამართული ჰქონდა. ყველა მნახველისთვის ცხადი იყო, რომ გლესს თავი განწირული ჰქონდა და ისიც ცხადი იყო, რომ იაფად არ მისცემდა არავის თავის სიცოცხლეს. ოსებმა უნებურად უკან დაიხიეს და თოფები მოიმარჯვეს. მოურავი ოსებს ამოეფარა. გლესი მიუახლოვდა ლობეს, გაჩერდა და რიხიანი ხმით შესძახა: დედი-თქვენის შვილი იქნება, ვინც ლობესთან მივა! — მიდიოთ, დაანგრეთ ლობე — დაიყვია გონზე მოსულმა მოურავმა, მაგრამ ოსები ლობესთან მისვლას ვეღარ ჰბედავდნენ და მხოლოდ თავის დაცვაზე-ღა ჰფიქრობდნენ. მოურავმა რომ დაინახა, რომ გლესი მხოლოდ მაშინ იხმარდა ძალოს, როდესაც ლობეს ვინმე მიეკარებოდა, გული მიეცა და გინებასა და მუქარას მიჰყო ხელი, მაგრამ ვერც ამით გააწყო ვერაფერი და ბოლოს ერთი ოსი ბატონთან აფრინა.

— დაიცადე, ბატონი მოვიდეს! — დამეუქრა გლესს.

— მოვიდეს, მე არავისი მეშინიან! — უპასუხა გლესმა.

საქმე რთულდებოდა. მებატონის მოსვლა კარგს არაფერს მოასწავებდა. ან უნდა დაეთმო გლესისთვის, და სირცხვილი ექამა, რაც მის ავტორიტეტს მეტად დასწევდა სოფელში, ან ლობე უნდა დაენგრია, და ამას კი სისხლის ღვრა მოჰყვებოდა.

ამ დროს გლესიც ემზადებოდა საომრად. შევიდა სახლში, გამოიტანა თითბრით მოქედელი დიდი ხანჯალი, შემოიკრა წელზე, ჩოხა შემოიკალთავა, სახელოები გადაიკეცა, მხრებში ძაღვ შეინძრა და მოლოდინში კალოს შუა-გულში გაჩერდა.

ლამაზი იყო ის იმ დროს... ახლაც თვალ წინ მიდგია ეს დიდებული სურათი ადამიანისა. იმ დროს ის გლესი არ იყო, არც გლესზე მეტი, მაგრამ უბრალო ადამიანი. ის იყო ლომი... არა ლომზე უმაღლესი. ლომი მეფეა პირუტყვებისა, მაგრამ პირუტყვია. ის კი ლომი იყო და იმავე დროს ადამიანი, ლომ-კაცი, თუ შეიძლება ასეთი არსება წარმოვიდგინოთ. მთელი მისი არსება გამოჰხატავდა ფიზიკურსა და სულიერ ძალებს ერთად შეერთებულს. თვალები არ ჰქონდა ამღვრეული, როგორც აემღვრევა გაბოროტებულსა და გაავებულის ადამიანს. არა, დაწმენილი ჰქონდა, ყველაფერი აწონ-დაწონილი და გათვალისწინებული ჰქონდა და იმავე

დროს მისი სახე გამოხატავდა სიმტკიცესა და უზომო ვაჟ-კაცობას.

მებატონე მოვიდა. ბევრი იფაფხურა, გლახის ბიძაშვილებს დაუძახა, უბრძანა დაეჭირათ და შეეკრათ. ბიძაშვილებმაც დაუპირეს დაქერა და შეეკრა, მაგრამ ვერას გახდნენ. შეიძლება მხოლოდ მისი მოკვლა, სხვა ვერავითარი ძალა ვერ გადაეღობებოდა წინ. შერცხვენილი ბატონი თავისი მსლებლებით დაბრუნდა სახლში. ღობე ახლაც ხელუხლებელია და ბატარა კალოზედ ყოველ ზაფხულს შორს გაისმის გლახის მაღალი ჰოროველა...

— დიახ, ქალბატონო—მიუბრუნდა ის უკვე ზრდილობიანის და დამწვინებულის კილოთი ჩვენს მანდილოსანს— გლახს თავმოყვარეობა აქვს, უფრო მეტი ვიდრე ჩვენ; არც მხდალია, როგორც ჩვენ და არც უქკუთა, რადგან ჩვენ უფრო მომზადებულნი ვართ ცხოვრებისათვის, სარბიელიც მეტი გვაქვს და საშუალებაც და ბოლოს და ბოლოს იმავე გლახის სარჩენი ვართ, ის კი ცარიელის ხელით ებრძვის ბუნებას, ებრძვის მხეცს,—ნადირს, ებრძვის ადამიანს და თავსაც ირჩენს და სხვასაც ბევრს არჩენს. არც უპატიოსნოა, თუ დამიჯერებთ. ფულს რომ ერთი-ერთმანეთს ასესხებენ, მოწმესაც არ დაისწრებენ და თავისას არაფერს გაგატანენ, მაგრამ არც თქვენსას ინდომებენ. არა, არა—გულით წარმოსთქვა ყმაწვილმა კაცმა — ჩვენ სწორედ მაგათი იმედი უნდა გვქონდეს, მაგათი—ბუნების შვილთა, რომელთა სული ნოყიერს, ხელუხლებელ მიწასა ჰგავს: შეიმუშავეთ, კარგი თესლი დასთესეთ, და ისეთს მოსავალს მოიმკით, რომ სულსაც გაახარებთ და ხორცსაც...

უცნობი გაჩუმდა. არც ჩვენ ვიღებდით ხმას. ყველა ეს ისეთი უცნაური გაგონება იყო ჩვენთვის, რომ არ ვიცოდით, დაგვეჯერა და მით გული გაგვეხარებინა, თუ გვასულელებდა და სულელულად ჩაგვეთვალა ჩვენი თავი, და სხვა რომ ვეღარ მოვახერხებთ რა, ფანჯარაში ვიყურებოდით და ერთი სურვილი-და გვქონდა, დაგვენახა ერთი გლახი მაინც, რომ მის არსებაში ამოგვეკითხნა ის, რასაც ჩვენ უცნობი გვიხატავდა, მაგრამ არე-მარეს ბინდი წამოეპარა და მკრთალად განათებულ პატარა საღვურზე ვეღარაფერს ვარჩევდით...

სვ. ყიფიანი.

ინგილოთა ყოფა-ცხოვრება.

(ეთნოგრაფიული წერილები)

2

სოფლები

ტურთა-მიმზიდველს წალკოტს წარმოადგენს საინგილოს სოფლები, მთლად ბალ-ვენახებად ქცეულნი, უშველებელ კაკლის და წაბლის ხეებში ჩაფლულნი ერთს გაუთავებელს ქალა-ტყეს მოგაგონებთ, რომელთ შორისაც აქა-იქ მორცხვად გამოიციქობიან წითელის კრამიტებით გადაქედილი ინგილოური აყარიანი სახლები. ინგილოები ერთს ადგილას თავმოყრილნი და შეჯგუფებულნი კი არა სცხოვრობენ, როგორც ეს ქართლ-კახეთში არის, არამედ დიდს მანძილზედ არიან გაფანტულნი, ზოგი აქა სცხოვრობს, ზოგი იქ, ვისაც სად ეხერხება და ხელთა აქვს ადგილ-მამული. ისეა ზოგჯერ სოფელი გაფანტული და ბალ-ვენახებში და ტყეებში მოდებული, რომ ვერც კი მიმხედარა კაცი, სად იწყება სოფელი და სად თავდება. სახლ-კარი ისე აქვს მოწყობილი ინგილოს, რომ სახლს იქვე გვერდით აკრავს ბაღი, ვენახი, ბოსტანი, თხილიანი და ზოგჯერ სახნავ-სათესი მამულიც-კი. ამის გამოა, რომ ერთს ადგილას, ერთმანეთის მეზობლად სამ-ოთხს მოსახლეს თუ ნახავთ, თორემ მეტს არა. ინგილოს თავისუფლად და ფართოდ უყვარს ცხოვრება, რომ მისი კარ-მიდამო მარტო მის ხელთ იყვეს, და სხვა ვინმე ხელს არ უშლიდეს, და იმავე დროს ეს კარ-მიდამო იმდენი უნდა იყვეს, რომ თავისუფლად შეეძლოს არამც თუ მას გავლა-გამოვლა, არამედ შინაურს ფრინველსა და საქონელსაც. ინგილოთა სოფლებს ამიტომ უშველებელი მანძილი უჭირავთ და ხშირად 5—10 ვერსზედ არიან გაფანტულნი.

მაგრამ საინგილოში ყველა სოფელი ასე კი არ არის მოწყობილი. ამ საერთო სურათიდან გამოწაკლისს შეადგენს სოფ. ყორაღანი, ქეთუქლო, შოთავარი, ძაგამი, ალათემური, თასმალო, კონდალი და მოხული. აქ მთელი სოფელი ერთ ქუჩის პირად სცხოვრობს, სახლები ჩამწყობილებული არიან ერთს დიდსა და ფართოს ქუჩაზედ, რომლის აქეთ-იქით სუფთა და განიერს არხებში საყვარლად მიჩხრიალებს წყალი, რომლის ნაპირსაც ამშვენებს ფურცლისა და კაკლის ხეები. საუცხოვო შთაბეჭდილებას ახდენს ადამიანზედ ასეთი სოფელი, მისი ფართო, მოკირწყლული ქუჩა, საყვარლად ჩარიგებული ხეები, რიგზედ გაშენებული სახლები, მოსურათებული ქის კარები ფიანდაზად გეშლიებათ და ოცნებას კულტურულ ევროპის სოფელში გადაჰყვებართ. ყველა ეს სოფლები ნამდვილს კონტრასტს წარმოადგენენ დანარჩენ სოფლებთან

შედარებით და თითოთი საჩვენებელი არიან მთელს საინგილოში. ეს სოფლები უფრო ახლო დროის გაშენებულნი არიან, ისინი გამოყოფილან ძველის სოფლებიდან; როცა იქ ხალხი გამრავლებულა, ვერ შეპყვებიან იქაურს ცხოვრებას და ცალკე სოფლები დაუარსებიათ. ამ სოფლებში მიუხედავად იმისა, რომ ერთს ქუჩაზედ არიან ჩამწყრივებულნი, სადაც კი შეიძლება, ისევე სიფართოვე და თავისუფლებაა დაცული, როგორც დანარჩენს სოფლებში.

სოფლებში ვერსად ვერ ამჩნევთ საბძლებს, ბელლებს, ჯიხურებს და სხვას. ყველა ამათ მაგიერობასა სწევს ერდო-ყავარი; ანუ როგორც ინგილოები ეძახიან „აყარი“. აყარი არის ბზის შესანახიც, თივისაც, ხორბლისაც, ბრინჯისაც, ერთის სიტყვით გლეხი-კაცის ყოველივე სარჩოსი. აყარია მისი საბძელიც, ბელელიც და საკუჭნაოც. ამის გამოა, რომ გლეხი-კაცი სკდილობს აყარი ისეთის მასალისა გააკეთოს, რომ ცეცხლისაგან უზრუნველ ჰყოს და ისე მოაწყოს, რომ რაც შეიძლება ბევრი დაიტეოს. აყარს ამიტომ ძალიან მაღალსა, ფართოსა და წოწოლას აკეთებენ. აყარს წოწოლასა და მაღალს იმიტომაც აკეთებენ, რომ საინგილოში ბუხრის მიღები არ იციან, მთელი ბოლი აყარში გროვდება და აქეთ-იქიდგან ქუქრუტანებიდგან და კრამიტსა და კრამიტს შუა დარჩენილს ხანებიდგან გარედ ნელ-ნელა გამოდის. კრამიტით სახლების დახურვა საინგილოში ამ ბოლო დროს შემოვიდა, წინად კი სულ ლერწმით ჰხურავდნენ. ესლა კი თითქმის ყველანი კრამიტითა ჰხურავენ სახლებსა და ძალიან ღარიბი უნდა იყვეს ინგილო, რომ ლერწმით დახუროს სახლი, მით უმეტეს, რომ ლერწმით დახურული სახლი საშიშია ცეცხლის მხრივ. ლერწმით დახურვა კი სახლისა აქ საუცხოვო იციან, ისეთი მაგარი, სქელი და მკვიდრი სახურავი იცის, რომ თავისუფლადა სძლებს 25 წელსა.

მაგრამ თავი დავანებოთ ამას, დავიწყით თვით ეზო-კარმიდამოდგან. ეზო ინგილოს ფართო და განიერი აქვს და რამდენიც მეტად შეძლებულია ინგილო, იმდენად უფრო დიდი კარ-მიდამო აქვს. ეზო ყოველთვის დავარაყვებულია და სუფთა და მთელი ზაფხული მწვანედ გაუდის ღალანი. ისეთ ნაირად უყვარს ინგილოს მწვანე ხავერდის ფერი ყდა კარ-მიდამოსი, რომ, თუ ვინცოდაა, ზაფხულის სიცხემ ძალა დაატანა და ხამობა შეეპარა, მაშინვე წყალს მიუგდებს, მორწყავს და ხელ ახლა გააცოცხლებს მიმქნარს ბალახს. კარმიდამოში ვერ ნახავთ ასეთს გამოუსადეგარს ბალახს, როგორც ჰინჯარია, ანწლი და სხვა. ყველა ამათ ინგილო განგებ ძირიან ფესვიანათ აგდებს, სწმენდავს ეზოს მათგან.

კარ-მიდამოს ირგვლივ შემოვლებული აქვს ქვიტკირის კედელი ერთის საყენის სიმაღლე, უფრო ხშირად კი ქვიტკირის კედლის მაგივრობას მშვენიერად წნული მაღალი ღობე ასრულებს. ამ გვარს

ღობეში ქუჩის მხრიდან ჩატანებულია ფართე ჰიმკარი, რომელიც ზევიდგან გადახურულია კრამიტით. რაც გინდა ღარიბი იყვეს ინგილო, უქიშკროდ იმას გაძლება არ შეუძლიან და კარმიდამოს ღიას არასოდეს არ გაუშვებს. სახლს ინგილო გზის პირად არა სდგამს, არამედ შიგნით ეზოს ბოლოს. ეზოში ნახავთ რამდენიმე პირად დაწყობილს, რომელიმე კუთხეში, ფიხსა და შეშას, რომელსაც ინგილო პირველს გაზაფხულზედ ამზადებს ხოლმე მთელის წლისათვის. აქვე ეზოში აქვს ხის ძირას მიწაში ჩაგდებული ღვინისა და არყისათვის ქვევრები. საინგილოში მარნების კეთება არ იციან, ქვევრები ყველანი გარედ ეზოში არის მიწაში ჩაგდებული და ზევიდგან მხოლოდ მიწა აქვთ წაყრილი. ამის გამო დადგება თუ არა ზაფხული და ძალზედ დააქვრს დედამიწას მზის სითბო, ღვინო მყავდება და ფუქდება, ეზოშივე მოთავსებული ბოსელი, ანუ, როგორც ინგილოები ეძახიან საქონლის სახლი, რომლის აყარიც სახლის მაგივრობას ასრულებს და თორწე, რომელიც მხოლოდ ნახევრად არის მიწაში ჩასმული და პურის მცხოვრებელი ზეზეულა აკრავს პურსა. საქათმის ხსენებას კი ვერა ნახავთ მთელს ეზოში, შინაური ფრინველი ხეებზედ არის შეჩვეული და მთელი ზამთარ-ზაფხული იქა ბუდობს, ხეები კი ყოველ ეზოში მრავლად არის.

თვით სახლი ინგილოსი უმეტესს შემთხვევაში ქვიტკირისა და მხოლოდ იშვიათად შეხვდებით ხისას და მით უფრო იშვიათად ალიზისას. სახლები ერთ სართულიანია და წინ ყველას აივანი აქვს. სახლი ჩვეულებრივ ორის ოთახისაგან შესდგება, ერთი დიდია და ფართო, რომელშიაც მოთავსებულია მთელი ოჯახი, და მეორე პატარა, რომელიც ჩვეულებრივ სტუმრებისათვის აქვთ დატოვებული. ოთახები უიატაკაა. ფიცრის გაკვრა იატაკზედ არ იციან და მდიდარია თუ ღარიბი, ყველას მიწის იატაკი აქვთ. სახლებს კედლებში ჩვეულებრივ ფანჯრებს არ ატანენ, ჯერ საინგილოში არ არის შემოსული ფანჯრების ჩატანება მხოლოდ მდიდარ შეძლებულებთან თუ შეხვდებით ფანჯრებიან ოთახებს. მის მაგივრობასა სწევს პატარა, სრულიად უმნიშვნელო სარკმლები, აქა-იქ დატანებული, რომელნიც საკმარის სინათლეს ვერ იძლევიან და სახლში მუდმივი სიბნელეა. ამ სარკმლებს შუშის მაგიერ ფიცრის მისახურები აქვთ აფარებული, რომელნიც დღისით იღებიან. ოთახში გამუდმებულ სიბნელისა გამო ზამთარ-ზაფხულს სახლის კარ-ფანჯარა ღიაა დღისით. ბუხრებსაც არ აკეთებენ დიდს ოთახებში ინგილოები. ცეცხლი ჩვეულებრივ შუა ოთახშია გაჩაღებული და ბოლი პირდაპირ აყარში ადის, საიდგანაც ნელ-ნელა ქუქრუტანებიდგან გადის გარედ აქეთ-იქიდგან. შუა ცეცხლისთვის ზამთრის ცივ დღეებში შეათრევენ ხოლმე ხის დიდს ბოძებს, მოუკიდებენ ცეცხლს და ნელ-ნელა ნებივრად სწვავენ. შუა ცეცხლთან იკრი-

ბება მთელი ოჯახი, დიდი, პატარა და ყონალად (სტუმრად) მოსული ხალხი. ყველანი ჩამოუსხდებიან ავიზიზებულს ცეცხლს, ითბობენ გაცივებულს სხეულს და თან მასლაათობენ, ბასობენ და უამბობენ მოხუცთაგან გაგონილს ძველს ამბებს ლეკ-თათართა ბატონობის დროისას. ასეთი თემები დაუსრულებელია, მრავალ-გვარია და შიგ გამოიხატება ინგილოთა გმირობა და ვაჟკაცობა ურიცხვ მტრებისაგან თავის დაცვის დროს, როცა პირქუშნი ლეკნი პარპაშობდნენ მთელის საუკუნოების განმავლობაში საინგილოს მიწა-წყალზედ. ბევრი გამოვლილი ქირ-ვარამი არის ჩაქსოვილი ამ ამბებში, ბევრი ნაღველითა და ბოღმით არიან შეზავებულნი ამ ურიცხვ მტერთან ბრძოლის მოთხრობანი. ყველა ამას ინგილო ზამთრის ცივს ღღებში გიზგიზა ცეცხლის წინ იგონებს და უამბობს ახალგაზრდობას.

სახლში ვერა ნახავთ ტახტსა და სხვას მის მიწავარს. ინგილოები პირდაპირ მიწაზედ იშლიან ლოგინსა და ისე იძინებენ, მთელს აქაურს ლოგინს ჯეჯიმები შეადგენენ, რომელნიც მრავლად მოიძებნება ყველა ოჯახებში. სურათებიანსა და ათასფერად აქრელებულს ჯეჯიმს ქვეშ გამოკრული აქვს სქელი და მაგარი მოთელილი ნაბადი. ამ გვარს ჯეჯიმს ინგილო ზოგს ქვეშით იგებს და ზოგს ზევიდამ იხურავს. მუთაქები საინგილოში სრულიად მიღებული არ არის, ხმარობენ მხოლოდ ბალიშებს, რომლებშიაც ბუმბულის მაგივრად მატყლსა ჰყრიან და რომლებსაც **სასთულს** ეძახიან.

სახლის კედელში თაროები არის გაკეთებული, რომელზედაც ყოველთვის დაკრიალებულ-დასუფთავებული სპილენძის ჭურჭელი არის ჩამომწყრივებული. წინეთ თაროებიარ იცოდნენ, მის მაგიერ ორი ფიცარი იყო მიმაგრებული ერთმანეთზედ ირიბად და ამათზე ეწყო. ჭურჭელი, რომელსაც **კორთეს** ეძახდნენ, ესევე აკეთებდნენ ფიცრებისაგან გძელს ტახტს, წალოს მაგივრად, რომელსაც **დიჩას** უძახდნენ. სპილენძის ჭურჭლისა და ჯეჯიმების რაოდენობით გაიზომება ინგილოს სიმდიდრე. რამდენადაც ინგილო უფრო მდიდარია, იმდენად უფრო მეტი ჭურჭელი და ჯეჯიმები აქვს. ხშირად კედელში გაკეთებულ თაროებზედ იმდენი კობტად დაკრიალებული და მოკალული ჭურჭელი არის ხოლომე ჩამწყრივებული, რომ ზოგს მექვაბეს არც კი ექნება თავის დუქანში ამდენი. ინგილოს ჭურჭელის სიმდიდრით თავიც მოაქვს და სატრაბახოდაცა აქვს გახდილი.

დიდი ოთახი, სადაც მთელი ოჯახი არის მოთავსებული, ხშირად ძალიან უსუფთაოდ არის და კვამლით გაჭვარტლულია მისი კედლები და ქერი-არავითარი მორთულობა არ მოიპოვება ინგილოს სახლში, გარდა **მარაზისა**, რომელიც თან და თან ხმარებიდგან გამოდის. მარაზი ფერადის ძაფებისაგან მოქსოვილ-დაგრებილ თოკის მინაგვარია, რომელ-

საც ყოველ თითო გოჯის სიმორცხედ ფერადის ძაფებისაგანვე გაკეთებული მომცრო ბურთები ჰქონდა. ამ მარაზს კედლებზედ ავლებენ ქერის სიხლოვეს რამდენიმე პირად მთელს ოთახს. მარაზი და კედლებზე რამდენიმე ადგილას ჩამოკიდებული პურის სავარცხელი, რომელიც თავთავებისაგან ოთხკუთხად მოქსოვილს რასმეს წარმოადგენს, არიან მთელი მორთულობა ინგილოს სახლისა.

სადილს ინგილოები ძირს იატაკზედა სქამენ, გაშლიან ჯეჯიმს, დააწყობენ ხონჩებზედ საქმელსასმელს და შემოუსხდებიან ყველანი. მხოლოდ ეს კია მტკიცედ დაცული, რომ ქალები და კაცები ერთად არ დასხდებიან არას დროს, გინდა და-ძმანი ან ცოლ-ქმარნი იყვნენ, ცალკე უნდა სქამონ კაცებმა და ცალკე ქალებმა.

უფრო სუფთადა აქვს შენახული ინგილოს პატარა ოთახი, რომელშიაც სტუმრებს მოათავსებენ ხოლომე. აქ ხშირად პატარა მაგიდაც მოიპოვება და პატარა ტახტიც. ამ ოთახშივე ნახავთ ბუხარს, რომელიც ძველად საინგილოში სრულიად არ იცოდნენ.

სახლში, ან მის აივანზედ ნახავთ ხის უშველგებელს კასრებს. ეს კასრი ხის მორს წარმოადგენს, რომელიც შიგნიდან გამოუფლვიათ-გამოუთლიათ და პურისა და სხვა რამ ხორბლის ჩასაყრელად გაუხედათ.

ინგილოთა შუაგულს სოფელში ვერსად დაინახავთ კალო-საბძელს. საბძლები ხომ სრულიად არ იციან ინგილოში მის, მაგივრებას ზოსლის და სახლის აყარი სწევს. კალოები კიდევ ყველას სადმე სოფლის განაპირა ადგილებში აქვთ მოთავსებული, სადაც განიავების დროს საჭირო ქარიც კარგად მოდის და არც სოფელს აჩეჩიანებენ და აფუქებენ.

დიდი მნიშვნელობა აქვს ინგილოთა სოფლის ცხოვრებაში ესრედ წოდებულს ბინებს. ბინები თითქმის ყველა სოფლებსა აქვთ, მეტადრე რიცხვმრავალ სოფლებს, რომელთაც ხშირად ათი-თხუთმეტი ბინა აქვთ. ბინა მეორე სახლ-კარია ინგილოსი. იმ სოფლებს, რომელთაც ადგილობრივ ცოტა მამულები აქვთ და არა ჰყოფნიან, ისინი ძველიდგანვე წასულან სოფლიდგან, გაუჩეხნიათ სადმე უღრანი ტყეები, ახოვბად უქცევიათ და უხნავ-უთესნიათ. ბინებზედ ინახვენ საქონელს, რადგანაც იქ უფრო ბევრი და უხვი საკვებია, ვიდრე თვით სოფლებში, აქვე აქვთ სახნავ-სათესი მამული და ზოგჯერ ვენახებიც. ბინაში ოჯახობა გამუდმებით არა სცხოვრობს, არამედ უფრო ზაფხულობით, ხშირად კი ასე შვრებიან, თუ ოჯახი დილია, ჯერ-ჯერობით მიდიან ბინაში, ჯერ ერთი წავა ბინაში იმუშავებს განსაზღრულს დროს, იცხოვრებს იქ და მერე ბრუნდება სახლში და მის მაგიერ სხვა წევრი ოჯახია მიდის. ბინაში ზოგნი ისეთებიც არიან, რომელთაც სოფელში არაფერი არ აქვთ და მხოლოდ ბინით ირჩენენ

თავსა. შემდეგში დროსა ღ ხნის განმავლობაში, როცა ხალხი გამრავლდება სოფელში, მაშინ ბინა მუდმივ საცხოვრებლად იქცევა ხოლმე და ცალკე სოფლად გამოიყოფა. ამ გვარად გაშენებულან მრავალი სოფლები საინგილოში.

დასასრულ, არ შეიძლება ორიოდ სიტყვა არა ვსთქვათ სასაფლაოებზედაც. აქაური სასაფლაოები ნამდვილ ოსმალეთის სასაფლაოებს მოგაგონებენ. ყოველივე მიცვალებულის საფლავს თავში ურჭვია უშველებელი ბრტყელი სალი კლდე. რამდენადაც სოფელი მთის სიახლოვეს მდებარეობს, რიცხვი და სიდიდე ამ სასაფლაოს ქვებისა მატულობს და ხშირად ნახვით მთელის საყენის სიმაღლესაც. ალაზნის პირის სოფლებში კი, სადაც ეგრე ადვილი არ არის ქვების შოვნა, დიდი ხის გრძელს ბოძებსა სთლიან, ბრტყელს ქვას წარწერებით ზედ ამაგრებენ და საფლავის თავში არკობენ. საყურადღებოა ინგილოთა პატივისცემა სასაფლაოებისადმი. სასაფლაოები ძაღლ-უმადურად და ღვთის ანაბარად კი არა აქვთ მიტოვებული, არამედ ყურადღებით ექცივიან მას და ჰპატრონობენ. ყველა ინგილო მოვალეობათა სთვლის თავისს მკვდრის საფლავი ხეებით შეამკოს და ყოველმხრივ გაამშვენებროს, ამიტომ ყველა სასაფლაოები ხეებით არიან სავსენი. სასაფლაოებს რომ ვაპხედოთ, შორიდგან ტურფა რამ წალკოტი გეგონებათ, ან უზომოდ ატეხილი ხშირი ტყე, სადაც ურიცხვი ხეები ერთმანეთს გაზრდას ეჯიბრებიან და მხოლოდ ახლო რომ მიხვალთ, მაშინ შეამჩნევთ, რომ სასაფლაოსთანა გაქვთ საქმე. სასაფლაოზედ ხშირად იზრდება ეკალი, ძეძვი და მაცუვალი და ისე გააპარტახებს და გაავერანებს ხოლმე ყველაფერს, რომ კაცს გავლა არ შეუძლიან. ამიტომ ინგილო დრო-გამოშვებით მისდგება ხოლმე ამ სასაფლაოების დამაუშნობებელსა და გამოუსადეგარს ბუჩქნარებს და სრულიად ამოაგდებს ხოლმე: გარდა ამისა მუსულმან ინგილოებში გავრცელებული არის კერძო სასაფლაოები, ყოველივე გვარს და ხშირად ოჯახს საკუთარი სასაფლაო აქვს რისთვისაც არჩეული აქვთ საუკეთესო ადგილი ბაღში, ან მახლობელ მამულში, ან იქვე, სახლის გვერდით. სასაფლაოზედ ხის მოჭრა სამარცხვინოდ ითვლება და ვიდრე ხე თითონ არ გახმება და ჩამოლობა, ხელს ვერაფერ ახლებს.

ზ. ელილი.

მეზია.

ერი—დიდად რთული მოვლენაა, იმას აქვს ბევრნაირი სხვა და სხვა მხარე, ბევრნაირი მომენტები თავის ცხოვრებისა და განვითარებისა; იგი

ჰსუნთქავს და მოძრაობს, როგორც ცოცხალი არსება, მისი ძარღვები სცემს და მიმომდინარებს მისი დამალული ცხოვრებითი ძალა.

გინდათ მიეშველოთ ამისთანა არსებას, ამისთანა უზარმაზარ ცხოველს?—თუ გინდათ, საქირო არის თავგანწირული ბრძოლა და მუშაობა, მარტო ერთ ალაგას კი არა, არამედ ყველგან, სადაც კი მოითხოვს საქიროება, ყველგან, სადაც კი სცემს რაიმე ძარღვი ამ დიადი ცხოველისა.

აგრე მოიქცენ ჩეხებიც.

მათ ისტორიაში შესანიშნავია ორი უმთავრესი ხაზი თავგამოდებული ბრძოლისა. ერთი ხაზი—ჩეხიის გარე სდევს და იკვანძება ვენაში. ეს გახლავთ ბრძოლა მარტველობის ან ავსტრიის საიმპერიო უფლების წინააღმდეგ. თუ ეს საიმპერიო უფლება თვითონ წინააღმდეგია ჩეხიის თავისუფლებისა და მისი განვითარებისა, თუ თვითონ გაიძახის, რომ ავსტრია ერთი განუყოფელი სახელმწიფოაო და მთელს იმპერიას უნდა განაგებდეს ერთი საიმპერიო კანონმდებლობაო, რასაკვირველია, პირველი მტერი ჩეხიის აღორძინებისა აქ ყოფილა და აქ იყო — ვენაში, იმ უმაღლეს საკანონმდებლო საკრებულოში, რომელსაც რეიხსრატი ჰქვია.

მეორე ხაზი—გარს უფლის თვითონ ჩეხიას და შეეხება თავგანწირულ ბრძოლასა და მუშაობას შიგნით, ხალხში. ეს ასპარეზი უფრო ვრცელია და მრავალფერო. ეს მერე განვიხილოთ. ჯერ კი გავშინჯოთ პირველი ბრძოლა პოლიტიკურ ცენტრის წინააღმდეგ.

ერთს ჩემს წერილში უკვე ნახსენები მქონდა, რომ 1867—1868 წლებში ჩეხიის დეპუტატებმა უარჰყვეს რეიხსტრატი და გამოაცხადეს კიდევ: ჩეხიას უნდა მიენიჭოს თავისი კერძო და დამოუკიდებელი რეიხსრატის. დეპუტატები ვენაში არ წასულან და არ მიუღიათ მონაწილეობა რეიხსრატის საკანონმდებლო მუშაობაში. აქედან იწყება, ეგრედ წოდებული, **პასსიური ოპოზიცია**, რომელსაც ესეთი (შედარებით) დიდი ქვეყნისთვის, როგორც არის ჩეხია, აქვს და ჰქონდა კიდევ თავისი მნიშვნელობა. ჩეხია თითქმის ერთს მესამედს შეადგენს მთელი ავსტრიის იმპერიისას. ამისთანა ქვეყნისათვის, რომლის წარმომადგენლობა 120—130 პირამდე აღის, პასსიური პოლიტიკა ხელსაყრელი გამოდგა. უმაღლესმა მმართველობამ თვითონ შეიგნო, რომ მუდმივი შინაური უკმაყოფილება სასიკეთო არ იყო, და ცოტა არ იყოს, შესცვალა თავისი პოლიტიკა ჩეხების მიმართ.

1871 წელს ბოჰემიის ლანდტაგმა შეიმუშავა კიდევ „ძირითადი პარაგრაფები“ ამ დიადი შინაური დავისა და უკმაყოფილების მოსარიგებლად. იქ მოთხოვნილი იყო სამეფოებრივი თავისუფლება ჩეხიისა და ლავირგვიანება იმპერატორისა წმ. ვაკლავის გვირგვინით.

საქმე ისე ჩაიშალა, „ძირითადი პარაგრაფი“ უბრალო მოთხოვნილებად დარჩა და ჩეხიის პატრიოტები — პირში ჩალა-გამოვლებული.

მაშინ დიდმა უსიამოვნებან იჩინა თავი თვითონ ჩეხების შორის. დაიბადა მთელი პარტია „ახალგაზრდა ჩეხებისა“, რომელმაც მოითხოვა გადათვალერება და გამოცვლა მიღებულ ტაქტიკისა. „პასსიურმა ოპოზიციამ“ — ამბობდნენ ივინი — ჩვენ არ მოგვიტანა არავითარი სარგებლობა; საჭირო არის ჩეხიამ მიიღოს მონაწილეობა იმპერიის კანონმდებლობაში ღიქ სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლა გამოუცხადოს უმთავრეს მტერს — ცენტრალიზმსაო“. ამ ქადაგებას თავიდან, სანამ ცოცხალი იყო უმთავრესი ლიდერი „ძველი ჩეხებისა“ (პალაცკი), დიდი გავლენა არა ჰქონდა, მაგრამ მისი სიკვდილის შემდეგ, როცა ეროვნულ მოძრაობის სათავეში ჩადგა ცნობილი რიგერი, ჩეხებმა გამოსცვალეს ტაქტიკა „პასსიური ოპოზიციისა“.

ამ ნაირად ჩეხები შევიდნენ ვენის რეისრატში. ლოლიკურად აქ წინააღმდეგობა იყო. მაგრამ რეალურმა ცხოვრებამ ყველას ნათლად დანახვა, რომ მარტო განყენებული ლოლიკით შეუძლებელია იხელმძღვანელოს ყოველთვის კაცმა, რომ ზოგჯერ პატარ-პატარა, მაგრამ რეალურ ცხოვრების მოთხოვნილებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ხოლმე. ეს თვით ნათლად დაამტკიცეს ჩეხებმა. შევიდნენ რეისრატში თუ არა, ჩეხიის დეპუტატებმა თავდაპირველად გამოაცხადეს, რომ ივინი, ამ თავის მოქმედებით, უარს კი არა ჰყოფენ ჩეხიის სახელმწიფოებრივ უფლებებს. ამ დეკლარაციის შემდეგ შეუდგნენ წვრილმან მუშაობას და ავსტრიის რეისრატს გამოაპლიჯეს ისეთი კანონები, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ჩეხიის ეროვნულ მოძრაობაში; ასეთია, მაგალითად, კანონი ენის შესახებ: ჩეხური და გერმანული ენა გათანასწორებული იქმნა სასამართლოებში საქმეთა გარეგან წარმოებაში (კანცელარიაში კი არა); პრაპაში უნივერსიტეტი გაყოფილ იქმნა ორ ნაწილად, ერთი — გერმანული, მეორე — ჩეხური, და ამაირად დაიწყეს ორი საუკუნის წინ შემწყდარი ლექციების კითხვა ჩეხურ ენაზე. ამისთანა კანონები ბევრი იყო მიღებული; ყველას აქ ვერ ჩამოვთვლი, მაგრამ საზოგადო ხასიათი ამ კანონიერებისა ის იყო, რომ ყველა ცხოვრების წვრილმან მოვლენას შეეხებოდა.

ამით ისარგებლეს „ახალგაზრდა ჩეხებმა“. ის პარტია, რომლის მეოხებით შეწყდა „პასსიური ოპოზიციისა“ და დაიწყო აქტიური პოლიტიკა, ეხლა წინააღმდეგი იყო ამ აქტიური პოლიტიკისა. „ამისთანა პოლიტიკა — ამბობდნენ ივინი — ხალხს ატყუებს და თანდათან აძინებს; ხალხს ჰგონია, თითქო რასმე აკეთებენ მისი დეპუტატები და სინამდვილით კი მათი შრომისაგან არა გამოდის რაო; ხალხსა თვალთ რჩება იმათ წვრილმან მოქმედებაზე.

და სრულებით ავიწყდება უმთავრესი ეროვნული მოთხოვნილებაო. ამაირად ცენტრალიზმი უფრო მაგრდება, უფრო ფეხს იდგავს და უფრო დაჰდუპავს ჩვენს ქვეყანასაო.“ —

ამ ქადაგებაში დიდი სიმართლე იყო. ცენტრში მუშაობა, — მაგალითად, რუსეთში სახელმწიფო სათათბიროში, — სასურველია მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც იქაური ტრიბუნა საჭირო არის უმთავრესის ძირითადის მოთხოვნილებების გამოსაქვეყნებლად. ეს ტრიბუნა უშველებელ სამრეკლო სა ჰგავს, საიდანაც ზარის ხმა გაისმის მთელს იმპერიაში, მაგრამ თუ ამ ცენტრალურ დაწესებულებაში დაჩაგრულ ერების წარმომადგენლები შეუდგებიან ყოველ-დღიურ და წვრილმან საკითხების გადაწყვეტას, მაშინ ხალხის ყურადღება იმ ცენტრისაკენ იქნება მიქცეული, მაშინ ყოველი ერი იმ ცენტრიდან მოვლის ყოველ საჭიროების გადაწყვეტას და დაკმაყოფილებას. ე. ი. მაგრდება ცენტრალიზმი და ნელ-ნელა იმარხება ყოველი ეროვნული აღორძინება. ეს კარგად აქვს შეგნებული ყოველ მმართველობას და სწორედ ამიტომ, თითქმის ყველგან, სახელიწიფო არჩევითი უფლება უფრო ვრცელია, ვიდრე ადგილობრივი. მაგალითად, მუშებს ნება აქვთ მიიღონ მონაწილეობა სახელმწიფო არჩევნებში, და ნება არა აქვთ სამოქალაქოში, ქალაქის საბჭოს ხმონების ასარჩევად; ჩვენი გლეხები ეხლა თავის წარმომადგენელს ჰგზავნიან სახელმწიფო სათათბიროში და იმავე დროს ადგილობრივად ერობაც კი არა აქვთ, მაშასადამე, არც რაიმე არჩევითი უფლება.

აი სწორედ ამიტომ გამოილაშქრნენ „ახალგაზრდა ჩეხები“. ხალხმა მათ მხარი დაუჭირა და 1890 წ. არჩევნებში ისე გაიმარჯვეს, რომ ერთი „ძველი ჩეხი“ არ გასულა დეპუტატად.

ამ დამარცხების მიზეზთა შორის ერთი საგულისხმიერო მოვლენა არის. „ძველ ჩეხების“ და მმართველობის შორის ჩამოვარდა მორიგება შესახებ ჩეხიის ეთნოგრაფიულად გამოყოფისა. საქმე იმაშია, რომ ჩეხიის განაპირა ადგილები გერმანელებს უჭირავთ. იმ მორიგების თანახმად ეს ადგილები უნდა გამოეყოთ ჩეხიის ტერიტორიიდან. სწორედ ამან ასტეხა საშინელი აურზაური და გამოიწვია საშინელი დამარცხება „ძველი ჩეხებისა“. სჩანს, დიდად განათლებულ და გონებით მაღლა მდგომარე პირებმა ვერ შეიგნეს და ვერ გაითვალისწინეს ის, რაც აგრე მკაფიოდ გადასწყვიტა ერის ინსტინქტიურმა მოძრაობამ. ეხლა სახელმწიფო მეცნიერება ამტკიცებს, რომ ეთნოგრაფიულად ხაზის გასმა **სამეფოებრივი** ტერიტორიისა შეუძლებელია და ერის უფლებასთან შეუხამებელი. ამ აზრს, მე გგონი, დამტკიცება არ უნდა და, თუ კი უნდა, საქართველო წარმომადგენს უკეთეს საბუთს. თუ ეთნოგრაფიულად შეიძლება მისი ტერიტორიის დაქუცმაცე-

ბა, აშკარაა, იმას უნდა ჩამოეჭრას ბორჩალო მხოლოდ იმიტომ, რომ იქ უფრო თათრები და სომხები სცხოვრობენ, ვიდრე ქართველები; უნდა ჩამოეჭრას თვითონ მისი დედა-ქალაქი თბილისი... ე. ი. ცოცხალ ორგანიზმს უნდა მოეჭრას თავი! სწორედ ამისთანა სისულელედ მოეჩვენა ჩეხიის ერს მისი ტერიტორიის შემცირება და ერთის გმირულის დაბერვით გადააყენა პოლიტიკური ასპარეზიდან ის შვილები, რომელნიც აგრე მხატვრულ მოუპყრენ ეროვნულს ინტერესებს.

პოლიტიკური ხელმძღვანელობა გადავიდა „ახალგაზრდა ჩეხების“ ხელში.

გ. გვაზავა.

მ თ ა

ინტელიგენციის სამსჯავროს წინაშე.

— ; —

(დასსრული)

ერთი სიტყვით, თუმცა თემობის დროს ზოგიერთ შემთხვევაში მამა-კაცი და დედა-კაცი ადვილად იკლავდა სქესის წყურვილს, მაგრამ ხხვა დროს თემი სასტიკად ექცეოდა ყველას, ვინც-კი დაარღვევდა სქესის ეთიკას. წარმოუდგენელი რამ იყო მაშინ ნათესავების შეუღლება. შეუბრალებლად ექცეოდა თემი ცოლქმობაში მოღალატეს, ვინაიდან, რადგან ოჯახი წყარო იყო ახალთაობისა, თემი თავის ამ შეხედულებას სისტემატიურად ახორციელებდა ცხოვრებაში, და ამას ხელდაედა ყოველი მთიელი. თემი ამბობდა: სანამ ერთად ცხოვრობთ, ღალატი შეუძლებელია, და თუ ერთად ვერ თავსდებით, ნება გაქვთ, თავთავიანთი გზა მოიხაოთ...

თემის აი ამ პირობებში გაიზარდა მაყვალა. მაყვალამ კარგად იცოდა, რა თვალთ უყურებდა თემი ოჯახის მოღალატეს; ვამბობ ოჯახის მოღალატეს და არა ქმრისას, რადგან თვით თემი ამგვარ საქციელს ოჯახის ღალატს უწოდდა. ეს მართალიც იყო. ოჯახის დარღვევას ხშირად მოსდევდა ქონების გაოხრება, შვილების უპატრონოდ დატოვება. ამ შემთხვევაში ბავშვები გადადიოდნენ გვარეულობის ხელში და მკითხველი ადვილად წარმოიდგენს, რა მდგომარეობაში ჩაკვიდნებოდნენ ეს პატარა ადამიანები... თემი და ოჯახიც გამოკდილი იყო ამისთანა ამბებში, ამიტომაც დაუღალავად ცდილობდა, მოესპო სქესთა შორის თავისუფლება. მაყვალამ დაარღვია თემის და ოჯახის საუკეთესო ტრადიცია მაშინ, როდესაც შეეძლო გასცლოდა თავის საძაგელ ცოვრებას. ვინაიდან მაშინდელი მთიელი ძლივს-ძლივობით თავიდან იშორებდა სქესთა ნდომის სიადვილეს, მაყვალას ყოფა-ქცევა მეტად სამძიმო უნდა ყოფილიყო თემისა და ოჯახისათვის; და თუ მკითხველიც დამეთანხმება, რომ სქესთა შორის

რის თავისუფლების მოსპობა პრაგრესიულ მოვლენად უნდა ჩაითვალოს, მაშინ მაყვალას დანაშაული უფრო აშკარად უნდა დაინახოს ყველამ.

დღევანდელი მანდილოსანი—თუ-კი მას პატიოსნება და ნამუსი შერჩენია—არ ინდომებს ქმრის ხელში საყვარლის აჩენას. ამგვარი მანდილოსანი თავის ოჯახში ტანჯვას იტანს, ქმარს ვერ სტოვებს მხოლოდ იმიტომ, რომ დღევანდელი სოციალური წეს-წყობილება ხელს არ უწყობს მას ამ საქმეში. დღეს რომ ცოლ-ქმრობის დაშორებას ისევე უყურებდნენ, როგორც ალ. ყაზბეგის გმირების დროს, ბევრი ქალი თავს დაანებებდა თავის ქმარს და ცხოვრების უკეთესს პირობებში ჩადგებოდა. ამ შემთხვევაში ალ. ყაზბეგის მაყვალა უფრო კარგ პირობებში ცხოვრობდა; ვინემ დღევანდელი მაყვალა. დღევანდელ მაყვალას გულით და სულით ენატრება თავის წინაპარ მაყვალას მდგომარეობა ქორწინების საქმეში. დღევანდელ მაყვალას სრული საბუთი აქვს უსაყვედუროს იმ მაყვალას, რათა მან შეურაცხყო თავისი მანდილი. დღევანდელი მაყვალა ეუბნება იმ მაყვალას: ხომ შეგეძლო წასვლა, რატომ თავს არ უშველე, რად აიხადე ნამუსი, და ეს სირცხვილი მე რად მიანდერძე...

ასე, თუ ისე, მაყვალას საქციელი არა თუ თემობრივ წეს-წყობილების პირობებში, არამედ დღევანდელ სოციალურ ცხოვრების მიხედვითაც, ყალბი მოქმედებაა.

ამიტომ მაყვალა დამნაშავეა იმაშიაც, რომ ქმრის ხელში აიჩინა საყვარელი.

თუმცა არსებითად ჩემგან განზრახული საქმე დამთავრებულად მიმაჩნია, მაგრამ მაინც საჭიროდ ვრაცხ, გაკვრით მაინც, თვალი გადავაგლო იმას, რაც მოხდა ქართულ თეატრის სცენაზე.

პირველი სიტყვა წარმოსთქვა ბრალმდებელმა. ბრალმდებელმა თუმცა დანაშაულად ჩათვალა მაყვალას ორივე შემთხვევა მის ცხოვრებაში, მაგრამ თავისი აზრი ვერ დაასაბუთა საკმარისად: მან ვერც ჩვენი ცხოვრებიდან ამოღებულ ფაქტებით ისარგებლა და მის სიტყვებში არც სისტემა იყო. ბრალმდებელს ეტყობოდა სრული მოუმზადებლობა...

უფრო საინტერესო იყო დამცველების სიტყვები. პირველმა დამცველმა დიდ ხანს ილაპარაკა; მისი სიტყვა—თავის თავად რომ ავიღოთ — შინაარსიანი იყო და არც შნო აკლდა. მაგრამ მის სიტყვაში გატარებული იყო იმისთანა აზრები, რომელნიც ხსნიდნენ ცოლ-ქმრთანობის ცხოვრებას ზოგადად. მის წინ იყო წამოყენებული განსაზღვრული მოვლენა, რომელსაც ადვილი ჰქონდა ისტორიულ განსაზღვრულ პირობებში: ეს ამბავი მოხდა ჩვენ მთაში მე-19 საუკ. დასაწყისში. დამცველს ნათელ უნდა ეყო მაშინდელ მთიელის ცხოვრება და აქედან უნდა დაენახებინა საზოგადოებისათვის თავის კლიენტის სიმართლე ან დანაშაული. ზოგადის

მსჯელობის წინააღმდეგ არა მაქვს-რა, ოღონდ იქნას შესრულებული ერთი პირობა: ზოგადი დებულება, პრინციპი საკმარისად უნდა ასაბუთებდეს კერძო მოვლენას. დამცველის სიტყვაში მე ეს ვერ დავინახე; მისი მოსაზრებანი არ ეხებოდნენ ჩვენი მთის წეს-წყობილებას, მთიელის ცხოვრების ფაქტებს. ამ მხრივ რომ მისი სიტყვა დაეფასათ, დავინახავთ, რომ მისი ნალაპარაკები დროისა და სივრცის გარეშე დარჩა. ვამბობ ამას იმიტომ, რომ ამ დამცველს შეეძლო წარმოეთქვა თავისი სიტყვა ქალთა „სიზღ“-ზედ რუსეთში, სუფრათისტების კრებაზე ინგლისში და, თუ გნებავთ, გოტენტოტ-ბუშმენ-ზულუსების თემებში აფრიკაში, ვინაიდან მის სიტყვას ერთი-და-იგივე მნიშვნელობა ექნებოდა ყველგან. დამცველმა, როგორც სჩანს, საგნად აიღო ეგრედ წოდებული „ქალთა საკითხი“, რომლის დასაბამი—თუ არა ესცდები—ჩამარხულია პატრიარქულ ოჯახის დასაწყისში... დამცველის სიტყვა ასცდა თავის მიზანს. როდესაც დამცველმა დაიწყო ლაპარაკი გელაზე და მაყვალაზე, აქაც კი ვერ მიუახლოვდა თავის საგანს. აქაც ზოგადი ხასიათი მისცა თავის სიტყვას, თითქოს ინგლისელი ცოლ-ქმარი, რუსი ცოლ-ქმარი და ქართველი მთიელი ცოლ-ქმარი ერთ-და-იმავე პირობებში მოქმედებდნენ, ერთ-და-იმავე საზომით იზომებოდეს მათი ყოფა-ქცევა, თითქოს განსაკუთრებულ პირობებს განსაკუთრებული ცხოვრება არ შეეფერებოდეს და აქედან თავისებური საზოგადოება და თავისებური პიროვნება არ არსებობდეს... მიუხედავად ყველა ამისა, დამცველის სიტყვაში შევნიშნე ერთი საინტერესო და ახალი-რამ. თავის ზოგადმა მოსაზრებამ ისე გაიტაცა დამცველი, რომ თითქმის მთელი საქართველოს ოჯახობა საროსკიპო სკამზე გამოიჭიმა. თუ ქართველის ოჯახს ამის მეტი უნარი არა ჰქონდა, მაშ როგორ-ღა იცოცხლა მრავალ საუკუნოების განმავლობაში, შექმნა მატერიალური და გონებრივი კულტურა და დღესაც,—მისთვის შავ-ბნელ დროში,—იმედს არა ჰკარგავს, რომ მოვა დრო და მისთვისაც დადგება ეროვნული კეკლუცი გაზაფხული... ან არა და, განა „ზოგად“ მაყვალას გამართლებისათვის ამ გვარი დასკვნა საჭირო იყო?!..

მეორე დამცველმა მოიყვანა რამდენიმე საბუთი მაყვალას საქმის გამოსარკვევად. მის ბასტილიას რომ თავი დაეანებოთ, ვინაიდან ამ სიმაგრის აღება არც თუ ისე ძნელი ყოფილა, როგორც დღეს უკვე გამოირკვა ეს ამბავი და თუ იმასაც მივიღებთ სიმართლედ, რომ ფრანგი ხალხის თავისუფლება ამ სიმაგრეში კი არ იყო ჩამარხული, არამედ თვით საფრანგეთის ხალხში, მაშინ ამ დამცველის სიტყვაში დარჩება ორი უმთავრესი საბუთი. დამცველმა ეკლესიას შეაფარა თავი, აღნიშნა-რა ეკლესიის ღვთაებრივი გავლენა ადამიანზე ჯვარის წერის დროს. დამცველმა აგრეთვე სიმაგრედ მოიზღუდა რუსის კა-

ნონი, განმარტა-რა, თუ რა ღრმა ცვლილებას ახდენს უცხო კანონი ამა თუ იმ ხალხის ცხოვრებაში. ვაქცევ მკითხველის ყურადღებას ამ ორ საბუთს იმიტომ, რომ როგორც ეკლესია, ისე რუსის მთავრობის კანონი ფაქტორია ჩვენი ცხოვრებისა. რაც შეეხება ეკლესიის და სანთლების გავლენას საზოგადოდ ადამიანზე, — ეს მოვლენა არსებობს, ამას უარს ვინ ჰყოფს, მაგრამ კახევა ამაში არაა. დამცველს აი რა უნდა გამოერკვია: მთიელის ცხოვრებაში ჩვეულებრივ ქართულ ეკლესიას მნიშვნელობა ჰქონდა, თუ არა, და თუ ჰქონდა, რა ხასიათისა? უნდა ვაუწყო მკითხველს, როგორც ქვეშაობა, რომ მაშინდელ მთიელს ეკლესია, სანთელი და მღვდელი მეტად ნაკლებად სწამდა. მთიელის რელიგიურ მოთხოვნილებას სავსებით აკმაყოფილებდა ხევის ბერი, დეკანოზი, დასტური... ქორწინებას საზოგადოდ ხევის ბერი ან დეკანოზი ახდენდა იმ დროს. ასე რომ, ეგრედ წოდებულ მართლმადიდებელ ეკლესიას ძლიერ მცირე გავლენა უნდა ჰქონოდა მაყვალაზე. მაყვალას არც მღვდლისა, არც ეკლესიისა და არც სანთლების (გვონებ, ღამეც იყო) არ ეშინოდა. მაყვალა ცოლ-ქმარობის გაყრის საქმეში ეკლესიას არ ეხატრებოდა. ეკლესიის გავლენა მთიელზე, ეს ოვით დამცველის საკუთარი ფანტაზიაა, ზღაპარია... დამცველს დაემართა ის, რაც ბელეტრისტ მაქსიმ ბელინსკის რუსეთში. ამ მწერალმა ერთ-ერთ თავის მოთხრობაში ასწერა აღდგომის ღამე, როგორც მშვენიერი მთვარიანი ღამე. მკითხველი ამ სურათმა აღტაცებაში მოიყვანა. მაგრამ... ნ. მიხაილოვსკიმ აუწყა მკითხველს, რომ აღდგომის ღამეს მთვარე არასოდეს არ ამოდის! მკითხველი სახტად დარჩა!... ასევე გავოცდი მეც, როდესაც დამცველისაგან გავიგონე, ვითომ მაყვალა შიშისაგან კანკალებდა ეკლესიის, სანთლების და საზოგადოდ ქორწინების სხვა ატრიბუტების და მანიპულიაციების გავლენის ქვეშ. ალბად თვით დამცველიც მაგრად ვერ გრძნობდა თავის თავს, როდესაც ამაზე ლაპარაკობდა... რუსის კანონი? იქნება სიმართლეს უფრო მიუახლოვდეთ, კანონის მაგიერ სიტყვა განკარგულება ვიხმაროთ, ვინაიდან რუსის მთავრობა პირველ ხანებში მოქმედებდა ჩვენ ქვეყანაში ცირკულიარებით, დებულებით, საზოგადოდ—განკარგულებით. მაგრამ მივიღოთ სიტყვა კანონი. ამ კანონს, რასაკვირველია. გავლენა ჰქონდა ჩვენ ცხოვრებაზე და კერძოდ მთიელ ხალხზედაც. რუსის კანონს პირველ ხანებში მეტად მცირე ცვლილება უნდა მოეხდინა ჩვენ ცხოვრებაში, მეტადრე მთიელთა წეს-წყობილებაში. რუსის კანონი იმ ხანებში შინაურ ცხოვრებას თითქმის არ შეეხო. ეს ასეც უნდა მომხდარიყო: ახალი წესი ნელის ნაბიჯით იკაფავს ცხოვრებაში ადგილს, რადგან ახალსა და ძველს დიდი და ხანგრძლივი ბრძოლა აქვთ თვით-არსებობაზე. ამ ბრძოლას უფრო ადგილი აქვს მა-

შინ, როდესაც რომელიმე ქვეყანაში უცხო ერის წესები შემოაქვთ. ასე რომ რუსის კანონში არ უნდა ვეძებდეთ მაცვალას მოძმედების ახსნას.

მაშ, რაშია საქმე?

მე ზემოდ ვსთქვი, რომ თემი ირღვეოდა, უძლიურდებოდა; სამაგიეროდ ოჯახი თანდათან თავს ახწევდა თემობას და ძლიერდებოდა; ამ შემთხვევაში — თემობის და ოჯახის დავაში — ექვი არაა, რუსის კანონი მხარს დაუჭერდა ოჯახის მისწრაფებას. მართლა — და, რაში ექაშნიკებოდა რუსის მთავრობას ჩვენი მთის ხალხის თემობრივი წეს-წყობილება, როდესაც მთელი რუსეთი და ბარის საქართველო ბატონ-ყმობის ქვეშ იხრწნებოდა. მაგრამ, ვიმეორებ, რუსის კანონს ამ ხანებში ჯერ-ჯერობით გავლენა არა ჰქონდა მთიელის შინაურ ცხოვრებაზე. როგორც ზემოდაც ითქვა, თვით მთიელთა ცხოვრებამ შექმნა ისეთი პირობები, რომლს წყალობით შესაძლებელი გახდა ოჯახის გამოცალკეება თემობიდან. რუსის კანონის ბევრად წინ, თვით საქართველოს საკუთარი მთავრობა შეეცადა, დაერღვია თემობა, რათა მისი ადგილი ცალკ-ცალკე ოჯახებიდან შემდგარ ჯგუფს დაექირა; ამრიგად, ფიქრობდა ჩვენი მთავრობა, უფრო ადვილად დაიმორჩილებდნენ მთას საქართველოს მეფეები და ჩვენი „ბრწყინვალე“ წოდება მგლურის თვალთ უყურებდა მთას; მთა ამათ ეჩოთიერებოდათ, სძულდათ. ეს ასეც უნდა ყოფილიყო, ვინაიდან ჩვენი მთის მაშინდელი თემები დემოკრატიულ თვითმმართველობას წარმოადგენდნენ. ამავე დროს საქართველოს დიდი უმრავლესობა მონაბის უღლის ქვეშ გმინავდა. ბარის ოჯახი, მისი ყოველი წევრი, მეფისა და მებატონის საკუთრებას შეადგენდა. პიროვნება სრულეებით შელახული იყო: ბარის ქართველთ ისე სარგებლობდნენ, როგორც კი მეფის და მებატონის ცხოვრება და სურვილი მოითხოვდა. სულ სხვა იყო მთა. უწოდებრიო, მჭიდროდ შეკავშირებული მთა თავს არ უხრბოდა საქართველოს ბატონებს; ბევრჯელ წინააღმდეგობასაც უწევდა მთა. აქედან დაისკვნა მთის დამონავება. საქართველოს მეფეები შეუდგნენ კიდევ ამ საქმეს. პირველ ხანებში დაუნაშნეს მთიელებს მოხელეები — მოურავები. ამით აჩვევდნენ მთიელს ბიუროკრატიულ წესს, ანუ მორჩილებას. ჩვენმა მთავრობამ მთიელების დამონებაში მეორე ნაბიჯიც გადადგა. მოგვხსენებათ, ხალხის დამონებაში წოდებრიობას მეტად დიდი ადგილი უჭირავს. სოციალური ეს აქსიომა ჩვენ მეფეებსაც კარგად ესმოდათ. ამის გამო საჭირო იყო მთაშიაც შემოეღოთ წოდებრიობა, რის განხორციელებას შეუდგნენ კიდევ: მთიელთა შორის ზოგი-ერთი გვარები გაათარხნეს. აქედან აშკარად სჩანს, რომ თემობრივ წეს-წყობილების დარღვევას მოითხოვდა საქართველოს მაშინდელი პოლიტიკური მდგომარეობა. მაგრამ ამ პროცესის დაბოლოებას არ დასცალდა:

მოისპო ჩვენი პოლიტიკური თვითარსებობა და საქართველო გადავიდა უფრო მძლიერ მთავრობის ხელში. რუსის მთავრობამ ბოლოს-და-ბოლოს, ასის წლის განმავლობაში, მოსპო მთიელის თვითმმართველობა, მისი თავისუფლება. მთის აჯანყება 1804 წ. (იხ. ფრონელის წიგნი), ჩემის აზრით, სხვა მიზეზებთან ერთად, ამ გარემოებითაც აიხსნება: მთიელი ხედავდა, რომ ახალი მთავრობა, ლეს თუ ხვალ, შელახავდა მის თემობრივ წეს-წყობილებას, მის წმინდათა წმინდას, თუმცა, ეს ზემოდაც ითქვა, მეტის სიფრთხილით მოქმედებდა ჩვენ მთაში და თავის განძრახვებს პირველ ნაბიჯიდანვე არ ახორციელებდა. მისი კანონი არსად სჩანდა. პირიქით საქართველოს ყოველი კუთხე საერთო კანონით და ადგილობრივ ჩვეულებით და ადათით ხელმძღვანელობდა, რაიც რუსის მთავრობამაც დაადასტურა. მაშასადამე, ვიმეორებ, რუსის კანონს იმ ხანებში არავითარი გავლენა არა ჰქონდა მთიელის შინაურ ცხოვრებაზე, მით უმეტეს — ქორწინებაზე. აქედან აშკარაა, რომ მაცვალას დაბრუნება ქმრის ოჯახში რუსის კანონის გავლენით არ აიხსნება. ამიტომაცაა, რომ თემობამ გააქორწინა (სად იყო ეკლესია?) მაცვალას და გელას შეუღლება. აქედან მკითხველი დაასკვნის, რომ მეორე დამცველის ცდამაც უნაყოფოდ ჩაიარა: მაცვალა ვერ გაამართლა, თუმცა უდანაშაულოდ აღიარა იგი.

P. S. ნაფიცმა მსაჯულებმა ორ წამში გადასწყვიტეს მთელი მთის საქმე. ამათ ვერ დაინახეს ვერც საქმის სერიოზული შინაარსი, ვერც თავიანთი მეტად მძიმე მოვალეობა ხალხის წინაშე. ესენი მოიქცნენ, როგორც ლ. ნ. ტოლსტოის „Воскресение“-ს სასამართლოს თავმჯდომარე, ხოლო რასაკვირველია, სულ სხვა საბუთით. ამათი ვალი იყო, თავიანთი მსჯელობა საჯაროდ მოეხდინათ. ხალხს უნდა გაეგო თავის წარმომადგენლების აზრი მაცვალას საქმეში; ხოლო ამ შემთხვევაში მათ მსჯელობას და გადაწყვეტილებას ექნებოდა აღმზრდელი მნიშვნელობა... ამის მაგიერ ნაფიცმა მსაჯულებმა „კეკა-მალულა“ ითამაშეს.

მთავრობის წარმომადგენელი — მოსამართლენ ? ესენი ხომ მუნჯნი ყოფილან!..

საინტერესო და საჭიროცაა ვინმემ აგვიხსნას, როგორ მოხდა მაცვალას გასამართლება მსაჯულთა შორის.

ალბანელი.

რედაქტორ-გამომცემელი: პეტრე სურგულაძე.